

RIIGIKOGU

5. istungjärk. **Protokoll nr. 95 (5).**

1922 a.

Sisu: 1. E. Liiwak'i küsimine Wabariigi Walitsusele Eesti esitaja seletuse kohta Balti-riikide majanduslisel konverentsil Wene näljahädaliste awitamise asjus. — 2. E. Liiwak'i küsimine Wabariigi Walitsusele Moskwas Eesti ja Wene esitajate wahel tehtud lepingu kohta Jamburis optantidelt ärawõetud waranduse asjus. — 3. J. Piiskar'i küsimine Wabariigi Walitsusele Lätist Eestisse tööletulnud metsatöölaliste kohta ja Eesti töötatöölaliste arwu ja neile töö muretsemise kohta. — 4. Riigikogu kommunistilise töölisterühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Eesti demokraatlise wabariigi põhiseaduse § 25 mittetäitmise kohta eluaseme saamise õiguse suhtes. Wastu wõetud. — 5. Riigikogu kommunistilise töölisterühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Riigikogu kandidaatide, omawalitsusliigete ja nende kandidaatide wangishoidmise kohta. Wastu wõetud. — 6. Riigikogu kommunistilise töölisterühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Eesti demokraatlise wabariigi põhiseaduse § 25 rikkumise kohta töötatöölaliste inimesewäärilise ülespidamise mittekindlustamise kohta. Tagasi lükatud. — 7. Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele riigiteenistuses olewate isikute spekulatsiooni kohta. Wastu wõetud. — 8. Riigikogu liigete M. Martna, A. Palwadre ja M. Neps'i arupärimise-ettepanek põllutööministrile Kõima mõisast planeeritud kruntide wäljajagamise asjus. Wastu wõetud. — 9. Põllutööministri wastus p. 8. nimetatud arupärimise peale. — 10. Eesti iseseiswa sotsialistliku töölistepartei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Tallinna wahipataljonis ettetulnud sündmuste kohta. Wastu wõetud. — 11. Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele I diiwi staabis ettetulnud kuritarwitustes süüdlaste wastutusele wõtmise kohta. Wastu wõetud. — 12. J. Laidoner'i protest rkl. O. Gustawson'i haawawate ütelnuste wastu kindral Tõnisson'i kohta.

Riigikogu koosolek 16. märtsil 1922. a. kell 10 h. Toompea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 82 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Kerem.**

Sekretääri kohal abisekretäär **W. Pezold.**

Walitsuse lauas: põllutööminister **B. Rostfeldt**, sõjaminister **J. Soots.**

Koosolek algab kell 10.20 min.

Juhataja **A. Kerem:** Awan Riigikogu koosoleku. Päewakord on Riigikogu liigetele kätte antud. Et ettepanekuid ei tehta, siis loen ma, et päewakord on muutumatult wastu wõetud.

Riigikogu läheb. 1. päewakorra-punkti juurde.

Sõna on rkl. härra Liiwak'il küsimise ettekandmiseks.

1. E. Liiwaki küsimine Wabariigi Walitsusele Eesti esitaja seletuse kohta Balti-riikide majanduslisel konverentsil Wene näljahädaliste awitamise asjus.

E. Liiwak (põl.) (loeb): Küsimine Wabariigi Walitsusele: 1) Kas on tõsi, et läinud sügisel Balti-riikide majanduslisel konverentsil Riias Eesti esitaja rõhutanud asjaolu, nagu leiaks Wenemaa näl-

jahädaliste awitamine Eesti elawat wastukaja, mille tõttu suuremad annetused toiduaineid Wenemaale saadetud, ja et Ameerika abiandmise selts selle peale meie lastele abiandmise 1. jaanuaril s. a. seisma tahtis panna.

2) Kes, ja kelle algatusel oli nimetud konverentsile esitaja määratud.

Juhataja **A. Kerem:** Wastamiseks ei ole keegi walitsuse liigetest sõna soowinud ja sellepärast läheb Riigikogu praegu järgmise päewakorra-punkti juurde.

2. E. Liiwaki küsimine Wabariigi Walitsusele Moskwas Eesti ja Wene esitajate wahel tehtud lepingu kohta Jamburis optantidelt ärawõetud waranduse asjus.

Sõna on küsimise ettekandmiseks r. e. härra Liiwak'il.

E. Liiwak (põl.) (loeb): Küsimine Wabariigi Walitsusele:

1) Kas on tõsi, et hiljuti Moskwas Eesti ja Wene esitajate wahel leping tehti optantidelt Jamburis ärawõetud waranduse kohta ja mille sisu sarnaseks kujunenud on, et 50 wagunist kraamist wast poole waguni osa kõlbmata kraami kätte wõidawat saada.

2) Mis mõtleb walitsus teha, et paljaksjäänud optandid oma waranduse kätte saaks.

Juhataja **A. Kerem:** Et wastamiseks praegu keegi walitsuse liigetest sõna

ei ole soovinud, siis läheb Riigikogu järgmise päewakorra-punkti juurde.

Sõna on küsimise ettekandmiseks r. e. härra Piiskar'il.

3. J. Piiskari küsimine Wabariigi Walitsusele Lätist Eestisse tööletulnud metsatöölise kohta ja Eesti töötähtöölise arwu ja neile töö muretsemise kohta.

J. Piiskar (is.) (loeb): Palun Wabariigi Walitsuselt wastust järgmiste küsimiste peale:

1. Kas wastab tõele ajakirjanduses ilmunud teade, et hulk lätlasi on tulnud metsatöödele

Antsla, Karula, Sooru, Sangaste ja Leebiku metsadesse ning et neid weel juurde tulemas.

2. Kui palju on senni Lätist tulnud inimesi metsatöödel ja palju neid tulemas.

3. Kas töötawad eeltähendatud Lätist tulnud metsatöölised era- või riigiarwel raiufawates metsades.

4. Mis tingimistel ja kui kauaks on nad palgatud.

5. Kui palju on praegu Eesti Wabariigi Walitsuse andmete järele töötatöölisi ja mis on teinud Wabariigi Walitsus, et neile tööd muretseada.

Wastust neile küsimistele soowin kas täna ehk järgmisel Riigikogu arupärimise koosolekul.

Juhataja A. Kerem: Et walitsuse liigetest keegi wastata ei soowi, siis läheb Riigikogu järgmise päewakorra-punkti juurde.

4. Riigikogu kommunistilise töölisterühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Eesti demokraatlise wabariigi põhiseaduse § 25 mitetäitmise kohta eluaseme saamise õiguse suhtes.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„Eesti demokraatlise wabariigi põhiseaduse § 25 kindlustab kodanikkudele eluaseme saamise õiguse, mis peab põhjenema „sellekohaste seaduste peale.“ Küll on Eesti wabariigis maksew

üüriseadus, aga see ei kindlusta kodanikkudele mitte eluaseme saamist, sest et see seadus ei too eluasemete rohkenemist, millede puudumine korterikriisi üks peapõhjustest on, waid kindlustab eluaseme alleshoidmise ja sedagi ainult paremal korral, s. o. — kui üürnik suudab üürisea-

duse põhjal kõrgendatud üüri maksta. Pealegi ei käi see seadus üüritud eluasemete kohta küldes ja mõisades. Samal ajal aga läheb eluasemeküsimus just maal alatasa terawamaks käsikäes maareformi teostamisega, sest et mõisatöölisi hulga wiisi maast ilma jäetakse ja need seeläbi ka eluasemest ilma jääwad. Rööbastikkuga sellega süweneb üldine eluasemekriis elumajade lagunemise tõttu, sest et nende omanikud neid ei remonteeri, wõideldes niiviisi üüriseaduse wastu. See kriis omab laialdase ulatusega hädaiseloomu, kuna 1) ikka weel edasi kestab kodanlise klassi eneselaiutamine korterites ja 2) optantide juurdewool nõukogude-Wenemaalt, mille kogusumma ETA teatel 6,6% Eesti rahwa praegusest arwust on. Mainitud kahe asjaolu mõjul üksi juba peaks üleriikline korteripind vähemalt 10% wõrra suurendatama.

Linnadeliit on juba aastapäewade eest siseministeeriumi omawalitsusasjade peawalitsuse ees esinenud ettepanekuga korterikriisi lahendamise kohta uute elumajade ehitamise teel. Kuid ükski walitsuse orgaan ei ole sellel alal mitte midagi otsustanud, mis põhiseaduse § 25-ga kokkõlas oleks.

Ka ei ole walitsus riigi eelarwesse 1922 a peale wõtnud krediite, mis määratud oleksid korterikriisi pehmemdamiseks. Ka ei ole walitsus esinenud mitte ühegi seaduseelnõuga, mis põhiseaduses ettenähtud „sellekohaste seaduste“ liiki kuuluks ja sihitud oleks eluaseme saamise wõimaldamiseks iseäranis neile rahwaklassidele, kes wõõra tööjõu eksploateerimisest ehk kaubanduslisest spekulatsioonist või muust ärilisest tegewusest ei ela.

Sellepärast paneb kommunistiline töölisterühm Riigikogule ette pöörata Wabariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega:

1. Kas on Wabariigi Walitsusel teada, et Eesti wabariigi põhiseaduse § 25 teda kohustab igale kodanikule kindlustama eluaset?

2. Kas on Wabariigi Walitsusel teada, et Eesti wabariigis on hulk töölisi, teenijaid, ametnikka, mõisatöölisi, isegi sõjawäelasi ja optante, kellel ei ole eluaset?

3. Kui I ja II küsimises mainitud asjaolud Wabariigi Walitsusel teada on, mis kawatseb ta siis ette wõtta, et ilma eluasemeta kodanikkudele eluaseme muretsemise eest hoolt kanda? Kas kawatseb Wabariigi Walitsus seda teha sel teel; et

assigneeritaks linna omavalitsusele 500 miljoni marka pikaajalist ilma protsentideta laenu elumajade ehitamiseks? Kas kawatseb Wabariigi Walitsus põhiseaduse § 25 täita mingisugusel muul teel wõi üldse täitmata jätta eluaseme saamise õiguse suhtes?

Kommunistlise töölisterrühma nimel:

(Allkirjad)

J. Wanja,
E. Kägu,
J. Soans.“)

Sõna on arupärimise-ettepaneku põhjendamiseks r. e. härra Wanja'l.

J. Wanja (kom.): Kui meie Eesti wabariigi põhiseaduse § 25 loeme, siis kõlab see järgmiselt: „Majandusliku elu korraldamine Eestis peab wastama õigluse põhimõttele, mille sihiks on inimesewäärilise ülespidamise kindlustamine sellekohaste seaduste läbi, mis käiwad harimiseks maasaamise, eluaseme ja töösäamise jne. kohta.“

See põhiseaduse paragrahw wõimaldab kõigile riigikodanikkudele ühesugust ülespidamise kindlustamist, eluaseme- ja töösäamist. Näib nagu ei olekski see üks kildkonna rõhumise kawa. Meil aga ei käida mitte selle põhiseaduse järele. Ei ole sugugi näha, et kõik kodanikud üheõiguslised oleksid. Meil saawad maad ja eluasemeid ainult need, kes jõukamad on: kellel maa on, see saab hobuse ja kellel hobune on, — see saab maa. Kes aga nii waene on, et tal kumbagit ei ole, see ei saa ka mitte midagi. (W a h e l h ü ü e p a r e m a l t p o o l t : L o r i.) Lori on see, kui öeldakse, et see mitte tõi ei ole. Ma usun, et teil kõigil on wäga hästi teada, et just waesemad mõisateenijad on ilma eluasemeta jäänud; ka ei ole paljudele neist maad antud. Wiimast asjaolu on põhjendatud nimelt nende motiividega, et neil wõimalust ei olewat majapidamist sisse seada. Sellest järeldan mina, et meie põhiseadus räägib küll rahwast, aga mitte teps sellest rahwast, mis waesema kihi kohta käib. Kui rahwast jutt on, siis tähendab see ainult seda, et siin jõukamast kihist jutt wõib olla, nimelt nendest, kes waesemat kihti eksploateeriwad ja kellel wõimalus on lõbusalt seda paradiisi elu maitsta. Kõrgetes kabareedes juua ja prassida, sealt alla tulles lastakse töölisi kahekordselt enese kasuks töötada, et endile jällegi uusi wõimalusi prassimise alal luua.

Meie arupärimine on sihitud selleks, et Wabariigi Walitsus wastaks, kas tema tahab põhiseaduse järele käia ja seda tunnistada, wõi jääb see põhiseadus ainult paberilipakaks.

Juhataja A. Kerem: (Hääletatakse.) See arupärimine on saanud 20 häält poolt ja on sellega tagasi lükatud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

5. Riigikogu kommunistlise töölisterrühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Riigikogu kandidaatide, omawalitsuse liigete ja nende kandidaatide waghishoidmise kohta.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„Käesolewa aasta aprillist-maist saadik peetakse wangis: end. Riigikogu kandidaadid Tallinna ametiühisuste kesknõukogu nimekirjast Tallinna walimisringkonnas — Jüri Roberg'i; end. Riigikogu liiget

Jaan Reinberg'i, kes Riigikogusse walitud oli Harju walimisringkonna Tallinna ametiühisuste nimekirja järele ja oma wolitused maha pani; Riigikogu kandidaati Tallinna walimisringkonnast Tallinna ametiühisuste kesknõukogu nimekirjast ja Tallinna linnawolinikku kommunistlise töölisterrühma nimekirjast — Arnold Sommerlingi; Riigikogu kandidaati Tallinna ja Järwa walimisringkonnadest Tallinna ametiühisuste kesknõukogu nimekirjast — Jaan Leeto't; Riigikogu kandidaati Tallinna ja Wiljandi walimisringkonnadest Tallinna ametiühisuste kesknõukogu nimekirjast ning — Wiljandi maakonnanõukogu kandidaati Wiljandi maakonna töölisteühisuste nimekirjast — Ella Karu; Riigikogu kandidaati Tallinna ja Pärnu walimisringkonnadest Tallinna ametiühisuste kesknõukogu nimekirjast ja Tallinna linnawolinikku kommunistlise töölisterrühma nimekirjast — Paula Järwe; Riigikogu kandidaati Tallinna, Järwa ja Tartu walimisringkonnadest Tallinna ametiühisuste kesknõukogu nimekirjast — Gustaw Püürmann'i; Riigikogu kandidaati Tallinna ja Järwa walimisringkonnadest Tallinna ametiühisuste nimekirjast ja Tallinna linnawolinikku kommunistlise töölisterrühma nimekirjast — Peeter Simson'i; Riigikogu kandidaati Tallinna walimisringkonnast Tallinna ametiühisuste kesknõukogu nimekirjast — Aleksander Prassi; Riigikogu kandidaati Tallinna walimis-

ringkonnast Tallinna ametiühisuste kesknõukogu nimekirjast ja Tallinna linnawolinikku kommunistlise tööliisterühma nimekirjast — Sergei Andrejewit; Riigikogu kandidaati Tallinna ja Pärnu walimisringkondadest Tallinna ametiühisuste kesknõukogu nimekirjast Jaak Jakobson'i; Riigikogu kandidaati Tallinna ja Tartu walimisringkondadest Tallinna ametiühisuste kesknõukogu nimekirjast — Adolf Lewaldt'i; samane Lewaldt on ka Tallinna linnawolinik kommunistlise tööliisterühma nimekirjas; Riigikogu kandidaati Tallinna ja Wiljandi walimisringkondadest Tallinna ametiühisuste kesknõukogu nimekirjast ja Tallinna linnawolinikku kommunistlise tööliisterühma nimekirjast — Karl Tammik'ut; Riigikogu kandidaati Tallinna ja Wiljandi walimisringkondadest ja Tallinna linnawolikogu kandidaati kommunistlise tööliisterühma nimekirjast — Madis Süld'i; Riigikogu kandidaati Tallinna walimisringkonnast Tallinna ametiühisuste kesknõukogu nimekirjast ja Tallinna linnawolikogu kandidaati kommunistlise tööliisterühma nimekirjast — Tõnu Wainlo't; Riigikogu kandidaati Harju walimisringkonnast Tallinna ametiühisuste nimekirjast Hans Engelberg'i; Riigikogu kandidaati Wiljandi walimisringkonnast Tallinna ametiühisuste kesknõukogu nimekirjast ja Wiljandi maakonnanõukogu liiget Wiljandi maakonna töölisteühisuste nimekirjast — Joh. Teng'i; Riigikogu kandidaati Wiljandi walimisringkonnast Tallinna ametiühisuste kesknõukogu nimekirjast ja Wiljandi maakonnanõukogu kandidaati Wiljandi maakonna töölisteühisuste nimekirjast — Jaan Tomp'i; Riigikogu kandidaati Pärnu walimisringkonnast ja Pärnu linnawolinikku Pärnu ametiühisuste kesknõukogu nimekirjast — Kristian Looper'i; ja paljuid teisa Pärnu linnawolinikka Pärnu ametiühisuste kesknõukogu nimekirjast ning Narwa linnawolinikka töölisteühisuste nimekirjast.

Mainitud linnawolinikkude, maanõunikku, Riigikogu liigete ja kandidaatide wangishoidmine rikub Eesti demokraatlise wabariigi põhiseaduse aluspõhjasid.

Sellepärast paneb kommunistline tööliisterühm Riigikogule ette aru pärida Wabariigi Walitsuselt:

1. Kas on Wabariigi Walitsusel teada, et juba ligi kolmweerand aastat wabariigi wangihoonetes hoitakse mainitud isikuid ja weel paljuid teisi Tallinna linnawolikogu kandidaate, Narwa linnawolinikka, Pärnu linnawolinikka?

2. Mida kawatseb Wabariigi Walitsus ette wõtta, et mainitud isikud saaksid uuesti asuda nende kohuste täitmisele, mis walijate poolt nende peale pandud demokraatlistel walimistel?

3. Kas kawatseb walitsus seaduslikule wastutusele wõtta neid, kes ilma asjata wangis hoiawad demokraatlistesse asutustesse walitud töölistesitajaid?

Kommunistlise tööliisterühma nimel:

(Allkirjad)

J. Wanja,
E. Kägu,
J. Soans.“)

Sõna ettepaneku põhjendamiseks on rkl. Kägu'l.

E. Kägu (kom.): Selle arupärimisega on tahetud kätte saada, kui kaua mõtleb Wabariigi Walitsus neid Riigikogu kandidaatsid, linnawolikogu liikmeid ja omawalitsuse kandidaatsid türmis määndada, sest 18. aprillil saab juba aasta täis, kui hakati neid kinni nabima ja senni ei ole Wabariigi Walitsus heaks arwanud neid kohtu kätte anda sellepeale vaatamata, et seda on nõutud. Inimesed waewlewad ilma süüta wangis, sest et neile mingisugust süüd ei leita kohtu ette toomiseks. Edasi on nende hulgas mõned osalt teatud pettuse teel ja osalt ka sellepärast, et wangist pääseda Wene kodakondsust ooterinud, kuid need lubadused ja seadused, mis siamaale paberil seisawad, on teostamata jäetud. Suur osa walijatest, kes oma esitajad linnawolikogusse, kui ka Riigikogusse saatsid, on pidanud ilma esitajateta jääma. Linnawolikogu liigetest on 28 liiget arreteritud ning ei ole saanud 6 kuu jooksul wolikogusse ilmuda, mille pärast linnawolikogu nad sealt wälja heitis. Küsime nüüd, kes on selles süüdi, et nemad topelt trellide tagant, rauduste tagant wolikogusse ilmuda ei saanud? Neid peetakse kinni juba terve aasta wõib olla ülegi ja ma ütlen, et neid ei saagi kohtu ette tuua, ega nende peale kohut mõista, kui Wabariigi Walitsus mitte ei taha omale häbi teha, sest et neil mingisugust süüd ei leita olema. Wabariigi Walitsus on sunnitud neid kas üle

piiri saatma, ehk türmi jätma, kunni nad sinna surewad. See arupärimine ongi sellepärast esitatud, et teada saada, mis mõtleb Wabariigi Walitsus teha nende inimestega ja millas mõtleb neid kohtu ette tuua. Wiimasel ajal on läinud türmi-kuningad ja sõjawäe ringkonnakohtu prokuröör isegi nii jõhkraks, et ükski omastest arreteeritutega kokkusaamiseks luba ei saa. Nad pekstakse lihtsalt uksest wälja ja sõimatakse sigadeks ning üheks-teiseks ja isegi ähwardakse piki kõrwu anda, kui türmikuningate ja prokurööri sõna ei kuulda. Wiimasel ajal käisid nende seltsimeeste omaksed kokkusaamiseks luba saamas, siis kihutas prokuröör neid lihtsalt wälja, öeldes, kui teie, kuradid, ei kuula, siis wiin teid sinnasamasse kus teie mehed on. Wiimasel opteerimise korral pörutanud prokuröör rusikaga wastu türmi lauda, et kui teie, kuradid, wälja ei lähe, siis mõistan teile kõigile ilma süü peale waatamata 10 aastat. Waadake, niikaugemale on wabariigi asutuste esitajad juba läinud. Mina ei saa aru missuguse mõttega wõetakse tööliki kinni, pistetakse puuri ilma, et kohtu kätte antaks ja sellepärast panen ette seda arupärimist wastu wõtta.

Juhataja **A. Kerem:** (Hääl etatakse.) See arupärimise-ettepanek on saanud poolt 29 häält, — sellega on ta wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

6. Riigikogu kommunistilise töölisterühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Eesti demokraatlise wabariigi põhiseaduse § 25 rikkumise kohta töötatööliste inimesewäärilise ülespidamise mittekindlustamise kohta.

ettepaneku tekst: „Eesti demokraatline wabariik wõiks olla tõeliseks paradüüks, kui walitsus täidaks ka töörahwa suhtes põhiseaduse nõudmisi. Nii kõneleb põhiseadus, „et majandusliku elu korraldamine Eestis peab wastama õigluse põhimõttele, mille sihiks on inimesewäärilise ülespidamise kindlustamine sellekohaste seaduste läbi, mis käiwad harimiseks maasaamise, eluaseme ja töösaamise kohta.“ Kuid nüüd ei ole seda näha, et walitsus kuidagi hoolitseks töötatööliste eest. Kui silmas pidada, et walitsuse statistika büroo andmete järele üksi kiu- ja metalltööstuses

wiimse nelja aasta jooksul on töölisterawu vähendatud umbes 30 tuhande wõrra; kui silmas pidada seda, et Eestis on põllutöös ja põlewkiwikaewandustes töös mitu tuhat Judenitschi soldatit; kui ka tähele panna seda, et siia on tulnud hulk optante, kes mitte kõik ei ole spekulandid, ja kelledest paljud on sunnitud tööd otsima, — siis on selge, et meil vähemalt 40 tuhat töötut peab olema. Kui waadata ümber meie töölise keskel, siis peame oletama, et see arw on tegelikult tõepoolest olemas. Kui seda ei näita meie nõndanimetatud tööbörsed, siis sellepärast, et nad kellegile õieti tööd ei muretse ja töölised sellepärast tarwilikuks ei pea seal registreerida.

Mis on Wabariigi Walitsus teinud selle kohutawa seisukorra kõrwaldamiseks, millesse on sattunud näituseks Narwa töölised, kus pea kogu tööstus seisab? Meil ei ole andmeid, et ta ainustki katset oleks teinud töötatöölisele kas tööd muretsema ehk abiraha anda.

Sellepärast paneb kommunistiline töölisterühm Riigikogule ette pöörata Wabariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega:

1. Kas on teada Eesti demokraatlise wabariigi walitsusel selle wabariigi põhiseaduse § 25 sisu?

2. Kas on teada Eesti demokraatlise wabariigi walitsusel, et selles wabariigis on mõnikümmendtuhat töötatöölise.

3. Kui Wabariigi Walitsusel I ja II punktides mainitud asjad mitte teada pole, mis kawatseb ta ette wõtta, et neid tundma õppida?

4. Kui Eesti demokraatlise wabariigi walitsusel I ja II punktides mainitud asjaolud aga teada on, mis kawatseb ta ette wõtta, et põhiseaduse § 25 määrust töötatöölise suhtes ellu wiia?

Kommunistiline töölisterühm paneb ette see arupärimise-ettepanek wõtta. Riigikogu lähema koosoleku päewakorda.

Kommunistilise töölisterühma nimel:

(Allkirjad): J. Wanja,
E. Kägu,
J. Soans.(")

Sõna esitise põhjendamiseks on rkl. Wanja'l.

J. Wanja (kom.): Kui mina Eesti wabariigi põhiseadust lugesin, siis nägin, et seal oli lause sees ka töösaamise kohta. Tähenab, et põhiseaduse järel on riik ja

walitsus kohustatud hoolt kandma, et töölistel, kellel oma ülespidamiseks muud võimalust pole, kui töötegemine, ka tööd oleks. Aga meil on ometi töötatöölisi ja keegi ei wõi ütelda, et nendele töö muretsemise suhtes midagi ära tehtud oleks. On küll teie poolt ette toodud, et neid palju ei olla, ma oleksin ka nõus seda mõtet teiega jagama, et neid palju ei ole. Kui neid oleks niipalju, et nende aitamine ja toetamine rahwale raske oleks ja kui teie oleks kõik ära teinud, et nende seisukorda parandada, siis ei oleks mina, ega ka keegi teine nurisemas, et oleks wähe tehtud. Aga nüüd ei saa seda mitte ütelda ja sellepärast tuleb nõuda, et walitsus peaks nende eest muretsema, et neil tööd oleks. Meil on palju ettewõtteid, mis jäetakse kängu, sahkerdakse teiste kätte spekulatsiooniks, ehk jäetakse hoopis seisma. Need on riiklised tööd, mida peaks ometi laiendama, et töötatöölisele tööd anda. Teie ütlete, et neid ei ole palju, et neid on wähe. See ongi imelikum, et seda wäikest osa töötatöölisi mis meil olemas on, ei suudeta aidata. See on ometi riik, kus on olemas kihtisid ja klasse, kes paradiislikku elu elawad. Kas need kihid ei wõiks natukene ohwerdada oma rikkusest ja küllusest, et töötatöölisele elu võimaldada. Meil on olemas naistöölisi, kes tööta on ja kellel perekonnad on. Nende seisukord on õige wilets, nad ei suuda oma perekonna eest hoolt pidada ega lapsi kaswatada ja neile haridust anda.

Meil on olemas tööbörse, kus töölisi registreeritakse, et riigile kindlaid andmeid anda kuipalju meil üldse töötatöölisi on. Tööbörse ei tee selleks mitte midagi, et töötatööliline ennast sinna registreeriks; ka ei registreeri tööbörse enam töötatöölisi õeldes, et enne läks töölise registreerimine ja töölesaatmine 200 marka maksma, nüüd aga 500 m. Kui nüüd tööbörse enam töötatöölisi ei registreeri, kust saate siis selle kindla arwu kui palju töötatöölisi olemas on. Mina liigun tööliste keskel ja tean et neid palju on, ja kui mingisugust korraldust selles asjas ei tehta, neid weel rohkem saab olema, sest tööstused üksteise järele on hakanud wähendama töölisi. Selle arupärimisega tahaksime walitsuse seletuse saada, mis mõtleb walitsus ette wõtta, et töötatöölisi aidata ehk neile tööd anda.

Juhataja A. Kerem: (Hääletatakse.) Poolt on 22 häält, — sel-

lega on see arupärimise-ettepanek tagasi lükatud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

7. Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele riigiteenistuses olewate isikute spekulatsiooni kohta. (Arupärimise-ettepaneku tekst: „Ajalehe „Tallinna Töölise“ 2. numbris (8. weebr. s. a.) on awaldatud järgmised Eesti wabariigi rahaministeeriumi agendi A. Freibergi poolt Peeterburist saadetud wahekirjad!

1) „Riigi renteiülemale härra Käarik'ule.

Lisaks oma kirjale 18. nowembrist 1921 a. nr. 20 all teatan: Läbi rääkides härra Rosenwald'iga hindade üle tulin ma otsusele, et teile teatud hinnad wõrreldes Moskwaga mitte wäga kõrged ei ole. Sellepärast otsustasin ma jätkata oma sisseostusid ja mainitud hinda maksta. Kahe päewa jooksul toodi mulle umbes üks puud kulda, mille peale ma miljardi kulutasin. Nii on weel järel umbes üks miljard. Seda summat ei jätku enam kui 3—4 päewaks, wõib olla, et weel wähemakski. Sellepärast palun teie lahket korraldust, kui võimalik telegraafi teel, saata mulle 3—4 miljardi, et seda summat enam-wähem kasulikult tarwitada, sest et ei ole ette näha hindade langemist.

(Järgnewad hinnad.)

Austusega A. Freiberg.

Rahaministeeriumi agent Peeterburis. 23. november 1921 a. nr. . . .

2) Eesti wabariigi rahaministri abile härra Rosendorf'ile Tallinnas:

Wäga austatud härra Rosendorf.

Pean oma kohuseks Teile teatada oma tegewusest peale Tallinna sõitu. Siia jõudes leidsin mina, et sisseostu hinnad uskumata tõusnud on. Wiiwitasin paar päewa arwates, et need kunstlikult üles puhutud on, kuid ei ole märgata hindade langemist, selle asemel on tähele panna alalist tõusu. Kuna minul kaunis suur summa — umbes 2 miljardi liikumata seisab, siis pidasin mina paremaks seda silmapilku kasutada. Mul läks korda 4—5 päewa jooksul muretsema umbes üks puud kulda, muidugi hoopis kallima hinna

ceest kui ennem, aga siiski kaunis kasulikult, kui 1.000 nõuk. rubla arwata 2½ Emk.

Nüüd on rahad lõpukorral ja kardan, et ei tuleks jälle wahet. Et seda ära hoida, palun teie lahket korraldust wõimalikult kiiremini, wõimalikult telegraafi teel mulle Moskwasse raha saata. Kui aga wiiwitus tuleks rahasaatmises, siis arwan, et selle hinnaga enam midagi ei saa ja teiseks, sisseost wõib saada kahjulikuks; et sellesse seisukorda mitte sattuda, palun need andmed läbi arutada ja oma otsust teatada. (Järgnewad jälle hinnatabelid.)

Aupaklikult A. Freiberg.

Rahaministeeriumi agent Peeterburis.

Peeterburis, 23. nowember 1921 a. nr. 26.“

Kui Riigikogu eelarwe-komisjonis nende wahikirjade kohta, mida senni pole õiendatud ega ümber lükatud, härra rahaministrilt seletust küsiti, siis tähendas härra minister, et tema teada härrad Käärik ja Rosendorf isiklikul algatusel mingisugustest kulla operatsioonidest pole osa wõtnud, waikis aga küsimise peale, kas wabariigi summadest seks otsarbeks raha on wälja antud wõi mitte. See sunnib oletama, et eeltoodud wahikirjade andmed wastawad tõele ja et Eesti wabariigi rahaministeeriumi wõi temale alluwate riigi rahaasutuste summadest on wälja antud raha nõukogude-Wenemaal altkäe kulla ülesostmiseks, missugune tegewus sealsete seaduste järele keelatud. Jääb ainult selgusetuks, kas need operatsioonid olid ametlikud wõi spekulatiivsed riigiteenistuses olewad isikud riigi rahaga, eraalgatuslikul alusel?

Edasi on teada, et wäga paljud wälisministeeriumi teenistuses olewad isikud nõukogude-Wenemaal spekulatiivsed ja sealt wälja weawad wäljaweoks keelatud wäärtasju, missuguse nähtuse wastu wälisministeerium päris ükskõikne näikse olewat.

Kõik see sunnib järeldama, et Eesti wabariigi teenistuses olewad isikud spekulatiivsed nõukogude-Wenemaal nende otsekohese ülemuse teadmises, tarwitades selleks wahel isegi riigi raha, ja et sel alal on wõimalikud päris ametlikudki operatsioonid, nagu eeltoodud kulla ülesostmine seda olla wõib. Et sarnane olukord wõimaldab ametnikkude kuritarwi-

tusi ja riigi raha raiskamist ning teiselt poolt kaasa mõjub Eesti wabariigi ja nõukogude-Wenemaa wahekorral halwenemiseks, siis paneb E. i. s. t. p. Riigikogu rühm Riigikogule ette pöörduda Wabariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega:

1. Kas on teada Wabariigi Walitsusel riigiteenistuses olewate isikute spekulatsioon nõukogude-Wenemaal, eriti rahaministeeriumi ametnikkude kulla operatsioonid?

2. Kas on tähendatud kulla operatsioonid toimetatud ametlikult Eesti wabariigi arwel wõi ametnikkude eraoperatsioonidena ja kui palju on selleks wälja antud riigi raha?

3. Kas ja missugused abinõud kawatsseb Wabariigi Walitsus tarwitusele wõtta, et ei korduks sarnased nähtused?

4. Kas ja kuidas mõtleb Wabariigi Walitsus süüdlasi karistada?

Paneme ette wõtta see arupärimine Riigikogu 9. märtsi koosoleku päewakorda.

Tallinn, Toompea 7. märtsil 1922 a.

E. i. s. t. p. Riigikogu rühma nimel:

(Allkirjad)

J. Piiskar,
P. Keerdo,
J. Tiks.“)

Sõna on arupärimise toetamiseks r. e. Piiskar'il.

J. Piiskar (is.): Meie arupärimise aluseks on alati wana ja alati uus küsimus, millesse ei ole selgust muretsetud. See on spekulatsiooni küsimus. Need, kes Wenemaal askeldawad, on walitsusele wäga tuntud ja lähedal. Osa neist on wälisministeeriumis, osa rahaministeeriumis ametis. Isegi rahaministri agent, kes lühikese aja jooksul s. o. kahe päewa jooksul paar miljoni kokku on spekulatiivsed. Siit näeme, et meil mitte eraspekulandiga tegemist ei ole. Härra rahaminister, kellele need andmed ette toodi, arwas paremaks waikida. Ta waikis ka siis, kui temale öeldi, et waikimine on üks puud kulda. Nõnda on siis ametlikult naaberriigi seaduse wastaselt kulda üles ostetud. (A. Anderkopp (töer.): Kas Teie kaitsete sealt maa seadusi?) Ma kaitzen Eesti rahwa huwisid. Wälisminister ütles, et meie wahekorral naaberriikidega on korrekne

ja ainult korrektn. Kui aga kindral Soots oma eelarwe-summat 1.600.000.000 kaitstes ja teda toetas kindral Laidoner, siis ütlesid nad, et see väga kurb nähtus olla, et naaberriikidega mitte paremaid wahekordi ei ole suudetud luua, ja et ei saa sõjawäge vähendada, sest on punane Wenemaa, kellega meil suhted küllalt korralikud ei ole.

Kui kusagilt poolt garantii antakse, et midagi ei juhtu, siis meie oleks heameelega walmis sõjawäge vähendada. (A. Anderkopp (töer.): Kelle taskusse see läks?) Jah, härra Anderkopp, waadake, siin see raskuspunkt seisabki, et käib laiaulatusline spekulatsioon riiklise firma all ja sellest saadaw puhaskasu läheb era taskutesse ja samal ajal tuleb iga kodaniku kohta 1.500 marka sõjamaksu. Härra Anderkopp, kelle kasud need siis on, kas need on Eesti laialiste rahwahulkade kasud, wõi on need mõne eraisiku kasud, keda meie siin kaitseme. (A. Schulbach (töer.): Nime tage nimesid! M. Martna (sd.): Lapselik küsimine!) Kui tarwis härra Schulbach ja härra Anderkopp, wõin teile nimesid nimetada ja sarnaseid nimesid, mida kuuldes teie kahetsete, et neid küsinud olete. Ärge kartke, et mul teile nimesid ette tuua pole. Waadake, siin arupärimiseski on mitu nime! Olge head, ütlege, kas härrad Käärik, Rosendorf, Freiberg ja Rosenwald, kes spekulkeerisid, on eraisikud wõi mitte? Kas on need arupärimises tähendatud operatsioonid riiklikud operatsioonid wõi mitte? Eelarwe-kommisjonis, kus samase küsimise esitasin, waikis rahaminister. Ma küsisin, kuhu on saanud see summa ja kui palju nendest operatsioonidest riik ja rahwas kasu on saanud. Rahaminister ei wastanud mulle, wahest ehk teawad härrad tööerakondlased selle kohta seletust anda, kuhu need summad on jäänud. Mina arwan aga, et nad era taskutesse on läinud. Härra rahaminister ütles, et tema ei teada, et oleks mainitud ametnikud eralgatusel kulda ostnud. See sunnib oletama, et riikliselt spekulkeeritakse, aga siis peab niihästi spekulkeeriw riik kui ka teine riik teha wõima sellest tarwilikud järeldused ja ärge tulge siis üttelema, waadake, seal on Wene, keda ei saa usaldada. Seame küsimuse õigele pinnale, siis näeme, et kui midagi juhtub, siis ärgu mindagu sinna süüdlast otsima, waid wõetagu arwesse, et seal on käidud kokku spekulkeerimas kulda, hõbedat, serwiise ja

iseigi mototsiklette. Ja kõige selle juures nutawad enamuserakonnad, et suured on riigi kulud, maksukoorem on hirmus ränk, kuid siiski kulutatakse sõjawäge peale üle 1½ miljardi, et spekulatsioonile tärisewat mõõka tagapinnaks seada. See on kogu Eesti välispoliitika ja see on küllalt niiwõrd tõsine küsimus, et sellest tööerakonna wahelhüüetega üle ei saa. Härra Anderkopp, Teie ise toonitasite oma eilses kõnes, et nõndawiisi ikka edasi ei saa. Tuleb rewideerimisele ja arutusele wõtta kõige pealt välis- ja sõjaministeeriumide eelarwed, et neisse mülgastesse selgust muretseda. (A. Schulbach (töer.): Kas tsheka agendid seda teha ei suuda?) Härra Schulbach, seda räägiti ka Eesti wabariigi Riigikogu wanematekogus ja teie peaksite väga hästi teadma, mis seal räägiti ja kes seal rääkis. Pahempoolsed erakonnad, kommunistid ja iseseiswad sotsialistid, ei teinud sellel koosolekul suudki lahti ja kui Teie, härra Schulbach, enamuserakondade esitajaid wanematekogus tsheka agentideks nimetate, siis on see Teie asi. Tööerakonnast wahelhüüdjad püüawad näidata, et need operatsioonid riigile suurt kasu toowad, aga minul on kindel arwamine, et siin aetakse laiajoonelist era spekulatsiooni riiklise firma all. (M. Martna (sd.): Tema on riik!) Ah, see on hoopis teine asi, minul ei tulnud seda meeldegi. Ma mäletan, et kord keegi walitseja olla öelnud, et tema on riik, aga seda järeldust siit ei oskanud ma nende härrade kohta praegu tõesti mitte teha. Kui seda nii wõtta, siis muidugi. Muidu aga tarwitatakse riigi firmat selleks, et era spekulatsiooni wõimaldada ja erataskutesse suuremat kulla kokkujooksmist korraldada. Ma tooksin nüüd ette mõned näitused, mis tööerakondlasi eriti näiwad huwitawat. Kõige pealt eelarwe-kommisjonis arutusel olnud ühe õhtupoole minewa paki reisilugu. Nimelt pidi härra Wirgo läbi pakk minema wist Itaalia kuningale mingisuguse aadressiga; iga tahes oli see väga diplomaatiline asi. Kui Berliini saatkond, kellel halb informatsioon oli, nagu härra Jürgenstein tähendas, et miks tegelasi ei informeerita, et nad kõige suuremast isamaalikust heatahtlikkusest „isamaalist rumalust“ ei teeks — paki tagasi saatis. (A. Anderkopp hüüab midagi wahelle)... ja waadake, härra Anderkopp, see on ju Teie erakondlane välisminister, kes teadmatuses wõi saamatuses oma alla kuulu-

waid ametnikka halvasti informeerib, nii et nad „isamaalisi rumalusi“ teewad.

Siis leiti selles aadressis väliswaluutat ja peale selle veel mitmesuguseid siidist naisterahwa garderoobi osasid. (Naer.) Kuuldawasti oli see pakk Itaaliasse määratud. Et seal just naisterahwa garderoobi osasid leidus, siis oli see pakk muidugi Itaalia kuningannale määratud. (J. Luiga (töer.): Teie näete nalbuunenägusid.) Wõib olla, kuid praegu kõnelen ma ainult seda, mida kuulsin riigi eelarwe-komisjonis. Ma ei mäleta, kas härra Luiga seal oli, kuid igatahes oli seal palju tööerakondlasi ja ma tahaksin uskuda, et sellest asjast protokollki ka midagi järele on jäänud. Igatahes leiti pakist siidist bluuse jne., nagu härra polkownik Bach'i diplomaatilisest pakist oma ajal siidisukki leiti. Aga nüüd lubatagu selle aadressi juurde tagasi tulla. Esialgul, kui see küsimus komisjonis üles wõeti, siis rõhutati, et olla toimetatud riiklistes huwides, millest awalikult kõnelda ei saa. Paluti lihtsalt uskuda. Kui aga see küsimus siiski uuesti käsile wõeti, siis tuli wiimaks wälja, milles need riiklised huwid õieti on. Tuli awalikuks, et on wõimaldatud kellegile äri-mehele diplomaatilisest pakist asju edasi toimetada, mis teinud kallid olid. Tähen-dab, riiklised huwid olid puht erahuwid. Rahaminister oli paki kinni lasknud pitsaerida ja selle siis oma kolleegale välis-ministrile saatnud. See oli omalt poolt oma pitsati pakile peale wajutanud. Ja nii edasi, kunni aadress tagasi tuli ja sealt mitte midagi ei leitud, mis riigi, waid paki sisu läks terwelt eraisiku kätte. See ei ole midagi muud, kui era spekulatsioon riiklise firma all. Riik wõtab kõik halbtused ja kõik sekeldused oma kontosse, aga kasu läheb era kaukasse. Kui nendes operatsioonides hirmus suured riiklised huwid on, siis lubatagu küsida, kuhu see warandus on jäänud? On ta riigi arwele kantud? Selle peale anti aga wastus, et see olla era warandus, kuna riigi omad olnud ainult pitsatid ja kest. Arupärimises räägitakse, et on Wenemaal kahe päewaga puud kulda kokku ostetud. Kuhu see kuld on jäänud? On ta riigi arwele kantud, wõi on see ka era waranduseks saanud. Ma soowiksin, et ka riigikontroll selle küsimuse üle huwi tunneks ja aru annaks. On kõige tõsisemad põhjused arwata, et see kuld mitte riigi kullaks ei muutunud, waid et ta kusagile mujale walgus ja seda nimelt järgmistel põhjus-

tel. Alles hiljuti on saatnud kaubandus-tööstusministeerium suure hulga inimesi Wenemaale. Räägitakse, et neid olla sada, räägnakse, et isegi kakssada — kolmsada. Et neid inimesi wähemalt üle saja on olnud, selles ei ole mingisugust kahtlust. (Wahelhüüe J. Luiga (töer.): poolt.) Härra Luiga, ma ei tea, kas teie olite seal hulgas, aga mina ei ole seal hulgas mitte olnud, pole tahtnudki olla. Aga ma tean, et teie erakonnast on õige miimed seal hulgas olnud ja ma wõiksin Teile selle kohta kenu asju jutustada. (Wahelhüüe: Aga teie erakonnast?!) Olge head, näidake neid. (Naer. Wahelhüüe: Aga Bleiman?!) Mis Bleimanisse puutub, siis jutustan teile sellest välisdiplomaatia suhtes ilusa loo. (Naer. Käteplagin.) Kui meie parteiseltsimees Bleiman Wenemaale läks, siis tuli nii mitmeltki poolt hädaldamisi kuuldawale, muuseas laulis ka tööerakond kaasa, et nüüd läksid kõik riigi sala dokumendid Bleiman'i summadani üle piiri Wenemaale. Kui see summadan Moskwa saatkonna poolt tagasi saadeti ja välisministeeriumi keldrisse hoiule asetati, kus ta pikemat aega wedeles, siis olid teda heaks arwanud rewideerida välisministeeriumi rewidendid — rotid. Need rewidendid ei leidnud aga midagi muud, kui mõne tüki-kese sinki, mõne tüki-kese worsti ja mõne wahetuse pesu. Wast on välisministeerium selle asja üle ka protokollu teinud, kust ta sisu näha wõib. Ma tule-taksin siin kohal meelde härradele tööerakondlastele salong wagunit nr. 1, millega sõideti Peeterburi, kuid sealsete ärewate sündmuste tõttu ei lubanud opterimiskomisjon waguni sisu mitte wälja wõtta ja sõit läks Moskwa. Moskwa opterimiskomisjon rewideeris waguni sisu. (Wahelhüüe: Mis selle sisu oli?) Midagi sulisewat. Isikud, kes teatawa ülesandega sinna olid saadetud, ei pidanud peale selle enam tarwilikuks selle ülesande täitmist. Nad keerasid wagunil teise otsa ja tulid tagasi. (Wahelhüüe: Härra Anderkopp küsib, kes need olid? J. Luiga (töer.): Seal oli sublimate.) Noh härra Luiga, kui teie juba teate, mis seal sulises, siis ehk ütlete ka härrade Anderkopp'ile ja Schulbach'ile, kes need olid ja wabastate seega mind nende nimede nimetamisest.

Ehk lubatakse nüüd mind jälle kõne teema juurde tagasi tulla. Ma soowiksin

selgust, kuidas selle kullaga lood on, mis diplomaatiliste passide omanikud sisse on toonud. Umbes sada isikut, kes diplomaatiliste passidega warustud, ostawad Eesti kaubandusindu arwel Wenemaal kulda üles. Mul on põhjust arwata, et see kuld mitte riigikassasse ei lähe, waid eraisikute taskusse walgub. Seda kõik teewad isikud, kes diplomaatiliste passidega warustatud; loomulikult langeb siis kõik, mis selle tagajärjel wõib juhtuda, ministeeriumi kaele, kes neid sinna on saatnud. Wastutawad on siis wälis- ja kaubandus-tööstusministeerium. Samuti jutustakse imeikka asju kellegi härra Kalbergi kohta, kes jällegi diplomaatlise passiga warustatult 3—4 korda Wenemaal käinud. Warsti selle järele on keegi proua wõi preii Kalberg wäljamaale minna katsumud Walga kaudu, kus temalt teatawasti piiri peal kalliskiwid ja briljandid käest ära wõeti. Kas siin on tegemist wälisministeeriumi wõi siseministeeriumi halwa informatsiooniga, sest siin on nähtawasti jällegi üks „isamaalik rumalus“ tehtud. Eelpool kirjeldatud juhtumine on nii sarnane Berliini juhtumisele, kus mõned asutused asju ajawad, millest teised informeeritud ei ole. Terwe selle loo juures on kõige imelikum, et härra Kalberg ringi käib kindlas usus oma asja pea likwideerida. Ta lasta wälja paista, et siis kui asi käigu saaks, sellest väga suur skandaal wälja tulla wõib, sest asjasse olla isikud segatud, kelle nime awalikkuse ette tulemine hädaohtlik. Kas leiab Wabariigi Walitsus tarwiliku olewat seda küsimust awalikkuse ette tuua, wõi arwab ta „riiklistes huwides“ otstarbekohasem olewat, et need kaks Kalberg'i oma briljantidega wabalt liikuda wõiwad. Wõtame siia juurde weel nähtuse, et rahaministeeriumi kaudu pakid tulewad, mille sisu lahti wõetakse, ära hinnatakse ja mille wäärtusest 10% riigile kontributsiooni läheb. On põhjust arwata, et neid pakke, mis wälisministeeriumi pitsati all sisse tuuakse, muidu sisse tuua ei saa.

Need on üksikjooned sellest, missugust diplomaatiat Eestis praegu aetakse ja kuidas korrekti wahekorda naaberriikidega weel korrektsemaks tehakse. Kui enamuserakonnad arwawad, et need küsimused maha matma peaks, nagu seda kahe kommunistliku rühma arupärimisega tehti, siis on mul põhjust järeldada, et need käed, kes selle arupärimise poolt mitte püsti ei tõuse, on nii ehk kaudselt

ühenduses asjaoludega, millest arupärimises jutt.

Ranen ette see arupärimine wastu wõtta.

Juhataja **A. Kerem:** (Hääletatakse.) Pool on 31 häält — sellega on arupärimine wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

8. Riigikogu liigete (Arupärimise-ette-
M. Martna, A. Pal- paneku tekst:
wadre ja M. Neps'i „Kandidaatide
arupärimise-ette- määramisel Kõima
panek põllutöömi- mõisast planeeritud
nistrile Kõima mõi- kohtadele anti
sast planeeritud Koonga walla nõu-
kruntide wäljajaga- kogule Pärnumaa
mise asjus. riigimaade-ülema
poolt teada, et maa-

korralduse peawalitsuse eeskirja põhjal Kõima mõisast 7 wäljamõõdetud kohta endisele mõisapidajale, okkupatsiooniaegsele ametieestseisjale (Amtsvorsteher) Tent'ile ajutiseks kasutamiseks määratud on. Põllutööministeeriumi maakorralduse peawalitsuse eeskirja põhjal jäetakse maast ilma terwe rida sõdurid, kes maa- saamise lootuses oma elu kaalule pannud, ja sennised mõisatöölised, kes palju aastaid seal maad harinud on, kuna okkupatsiooniaegne tegelane ilma igasuguse seaduslike aluseta hulga maad enese kätte kasutada saab. Sarnane teguwiis maakorralduse peawalitsuse poolt sünnitab rahulolematust mitte ainult nende isikute hulgas, kellel õigused käesolewal juhtumisel rikutud on, waid ka suure hulga teiste kodanikkude keskel, kes täie õigusega kirjeldatud maakorralduse peawalitsuse tegewuses ülekohtust ja õiglustunnet haawawat maaseaduse rikkumist näewad.

Sellepärast palume Riigikogule ette panna järgmist arupärimist põllutööministrile wastu wõtta:

1. Kas põllutööministril on teada, et maakorralduse peawalitsuse eeskirja põhjal ilma seadusliku aluseta Kõima mõisast endisele pidajale 7 wäljamõõdetud krunti ajutiseks kasutamiseks on antud, kuna terwe rida sõdurid ja endisi mõisatöölisi, kes õigustatud olid maad saama, seaduswastaselt maast ilma jäeti?

2. Kui see teada on, siis mida kawatseb põllutööminister nimetatud wäärnäh-tuste kõrwaldamiseks ette wõtta?

Seda arupärimist palume Riigikogu lähema koosoleku päewakorda wõtta.

Tallinnas, 7. märtsil 1922 a.

(Allkirjad):

M. Martna,
A. Palwadre,
M. Neps.“)

Sõna on arupärimis-esitise toetamiseks r. e. härra Martna'l.

M. Martna (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! See arupärimine, mis meie oieme sisse andnud, puudutab maareformi teostamist, puudutab ühte neist nähtustest, mis sagedasti on kordunud ja mille üle nurin väga laialdane on. Mina olin juhtumisi seal lähedal ja pean ütleva, et rahwas selle planeerimise ja kruntide väljajagamise pärast rahutu on, mitte nii väga sotsiaaldemokraadid, sest neid on seal õige vähe, aga seal on õige palju väiksete talude peremehi, kellest suurem hulk töötab ainult oma perekonna jõuga ja ka mõned põllumeestekogude mehed. Wiimastest tuleb meelde kaks isikut, keegi Siitam ja teine, kelle nime ei mäleta enam. Ka need nurisesid just nüüsamutigi, kui teisedki selle jaotamise üle. Ma loodan, et see arupärimine wastu wõetakse ja seega wõimalus awaneb mõndagi meie maareformi teostamise alalt walgustamise alla wõtta. Ma oleksin väga rahuldatus, kui härra põllutöömister juba täna wõimaliku leiaks selle arupärimise peale wastata, nii et meie tänasel koosolekul asja arutamise alla wõiksimis wõtta. Ma rõhutan weel kord, et kõikide rühmade huwides seisab, seda arupärimist wastu wõtta.

Juhataja **A. Kerem:** (Hääletata kse.) Selle arupärimise wastuwõtmise poolt on hääletanud 35 Riigikogu liiget ja sellega on arupärimine wastu wõetud. Sõna on wastamiseks härra põllutöömistril.

9. Põllutöömistri wastus arupärimise peale Kõima mõisast planeeritud kruntide väljajagamise asjus.

Põllutöömister **B. Rostfeldt:** Lugupeetud rahwasaadikud! Arupärimises ettetoodud asjaolud wastawad tõele.

Põllutöömisteerium on tõesti Pärnu maakonna riigimaade-ülemale ettekirjutuse annud, et Kõima mõisa planeerimise puhul 7 krunti saaks eraldatud soohari-

mise otstarbel ja 1 aastaks mõisa endise rentniku härra Tent'i kätte rendile antud. Wiimane asjaolu ei ole mitte sellest tingitud, et härra Tent okkupatsiooniaegne amtsvorsteher oli, waid siin olid koguni teised põhjused tooniandwad. Minewal kewadel, kui Pärnu maakonna maakorralduse nõukogu mõisade planeerimise kawa oli waimistanud, mille järele ka Kõima mõis väljajagamisele pidi tulema, siis kinnitas põllutöömisteerium selle kawa ja tegi omalt poolt ainult märkuse juurde, et mõisast tuleb mõni krunt eraldada, et neid kasutada sooharimise otstarbeks. Põhjuseks oli asjaolu, et Kõima naabruses olewad mõisad kõik juba välja antud on ja tema ainukene planeerimata suurmajapidamine seal ümbruskonnas on. Kõima asub soo ääres: ühelt poolt suurem Kõrge soo, mille harimine muidugi väga raske, kuna teisel pool Wigala jõe ja Kõima mõisa wahel Must raba asub. Wiimastest on juba endise omaniku Ditmari ajal magistraal-kaanal läbi kaewatud ja seda sookuiwatuse tööd wõiks nüüd jätkata, et Musta raba kultuuri alla wõtta. Selle töö läbiwiimine oleks aga kergem, kui soo läheduses mineraalmaa tagawara oleks, sest ilma selleta on raske sood üles harida ja majapidamist sisse seada. Seda silmas pidades tegigi põllutöömisteerium maakonna riigimaade-ülemale ettepaneku nimetatud mõisast 7 krunti eraldada, neid välja andmata jättes. Et aga ministeeriumil neid 7 krunti omal arwel wõimatu oli harida, siis on arusaadaw ja loomulik, et ta nad endisele rentnikule kasutada andis, kunni lõpulikult selgub, missugune oleks nende saatus. Kui ennemalt oli lubataw selle okkupatsiooniaegse tege-lase käes terwet mõisa rendil pidada, siis ei ole hädaohtlik, kui temale nüüd 7 krunti üheks aastaks rendile on jätud.

Põllutöömisteeriumis on praegu teoksil maareformi lõpulewiimise kawa, kus enne kewadist hooaega tahetakse kindel nimekiri kokku seada, missugused mõisad on waja esialgu suuremate üksustena alles jätta majanduslistel ja kultuurilistel otstarbetele. Kui selgub, et ülewalnimetatud 7 krunti nende hulka loetakse, millede eraldamine eriotstarbeks tarwilik, jääwad nad välja andmata ka 1923 aastal ja ministeeriumil tuleb nende kasutaja leida. Kas saab see olema härra Tent wõi keegi teine, ei tea mina praegu mitte. Kui Kõima mõisa krundid aga sellest nimekirjast välja jääwad, siis saawad nad 1923 a. kewadel harilikus korras välja antud.

Mis selles korralduses seaduswastast on, see on küll arupärijate saladus. Siin wõiks wahest sellest jutt olla, et põllutööministeerium on eksinud, et tema korraldus mitte küllalt otstarbekohane ei ole. Et liiga palju kruntisid on wälja andmata jäänud ja et 3 wõi 4 krundist küllalt oleks pidanud olema. See küsimus saab igatahes rewideerimise alla wõetud. Wõib olla on ministeerium siin „sisse weetud“, aga igatahes kaardi peal olewate andmete järele wastab minu kirjeldus tõele. Mina ise sõitsin minewal aastal korra sest mõisast mööda ja minuga olid kaasas seekord kõrgemad ametnikud, kes Kõima mõisa käisid waatamas ja need ametnikud on wähe teisel arwamisel, kui härra Martna, kes arwab, et need krundid on jäänud sellepärast wälja andmata, et neid okkupatsiooni tegelastele jätta. Küsimus seisab siin muidugi selles, kas hakatakse seda sood harima. Aga see küsimus wõib otsustamise alla tulla alles tulewal suwel ja siis wõib selle kohta pikemalt rääkida. Mulle paistab, et käesolewal juhtumisel on, austatud Riigikogu liige härra Martna, siin samasugune asjaolu kui ühes teises mõisas, nimelt Aruwalla mõisas, kus meie suwel ühes käisime, et sooharimist waadata. Selles mõisas on ka planeerimise kawa tehtud, äärekrundid wälja antud ja mõisasüda ühes majapidamisega on otsustatud järele jätta, et seal sookultuuri jätkata ja see süda on endisele omanikule kasutamiseks jäetud. Ma ei tea, kas on see endine mõisaomanik ka okkupatsiooni tegelane, sest mul neid andmeid ei ole, kes okkupatsiooni tegelased on olnud, ja ma ei arwa, et neid andmeid kusagil täielikult oleks. Selles mõisas on samuti „ilma seaduslise aluseta“ 150 tiinu maad esialgul wälja andmata jäänud sooharimise otstarbel ja mina arwan, et härra Martna selle mõisa suhtes mulle mitte arupärimist tegema ei hakka. Mulle paistab, et see juhtumine on analoogiline Kõima mõisa omale. Wõib olla ka et ma eksin ja wõib olla oleks meie otsus teine, kui meie härra Martnaga wõiksime seda Kõima sood näha. Kahjuks meie seda aga praegu näha ei wõi, sest et praegu talw on. Ja sellepärast oleks mul raske seisukohta kaitsta, et siin mitte eksitust ei wõi olla. Aga nende andmete järele, mis põllutööministeeriumil on, wõib küll oletada, et seal eksitust ei olnud. Sest igatahes seal sood on ja selle harimise suhtes wõib seal midagi ette wõtta. Ja sellepärast jäidki need 7 krunti esialgu wälja and-

mata ja anti ajutiselt endisele omanikule kasutada. Kui selgub et wäheema kruntide arwuga läbi saab, siis saawad ka ülejäänud krundid wälja antud. Ja kui peaks selguma, et sellest sooharimisest üldse midagi wälja ei tule, siis antakse terwe see mõis wälja.

Igatahes midagi seaduswastast selles asjas ei ole, sest maareformi teostamise määruste § 65 põhjal on ministeeriumil õigus planeerimise teel saadud maaüksustest maid eraldada eraotstarbeteks. Ümberkaudse rahwa rahulolematus on ehk sellega ära seletataw, et wõib olla nad informeeritud ei ole, mispärast need 7 krunti alles jäeti. Arusaadaw, kui ringkonnawalitseja 7 krunti kinni pidas ja ära ei seletanud, mispärast tema nad eraldab, siis tekkis muidugi rahwa seas arwamine, et seda sellepärast tehti, et neid endisele mõisnikule tagasi anda, kellel suured teened okkupatsiooni ajast olid. Wõib olla, ei ole ka põllutööministeeriumi ametnikud informatsiooni mitteandmises süüdi, sest on juhtumisi olnud, kus ametnikud wallanõukogudes kruntide kinnipanemise puhul seletusi on annud, kuna wallanõukogud seda informatsiooni mitte edasi annud ei ole. Ja on arusaadaw et siis inimesed nende kinnipanemistega mitte rahul ei ole.

Juhataja A. Kerem: Kas on arupärijad wastusega rahuldatud?

M. Martna (sd.): Ei ole.

Juhataja A. Kerem: Palun siis ettepanekuid teha, millal läbirääkimisi pidada? Sõna on ettepaneku tegemiseks r. e. Martna'l.

M. Martna (sd.): Mina pean tunnis-tama, et mina põllutööministri seletusega mitte rahuldatud ei ole ja panen austatud Riigikogule ette läbirääkimisi kohe algada.

Juhataja A. Kerem: Panen selle ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Wastu ei olda. Sellega on see ettepanek wastu wõetud.

M. Martna (sd.): Katsun kõige pealt härra ministri märkuse peale seaduslikuse suhtes wastata, milles meie siin seaduswastast olekut näeme. Seaduse põhjal on sõduritel maasaamise õigus, kuid seal sõduritele maad ei antud, waid maa antakse endisele rentnikule.

See on minu arusaamise järele seadusest kõrwale minemine. Meie teame, et

seal, nagu härra minister tähendas, ainult Kõima mõis jagamiseks järele on jäänud. Hulk sõdurid lootsid maad saada, mitmel esimese klassi maasaamise õigus. Siis on seal mõisas 21 perekonda, kes mõisa maa peal senni töö olid olnud, ja peale selle on seal veel hulk muid ilmamaata inimesi ja väikekohapidajaid, kes heinamaa ja karjamaa suhtes väga halvas seisukorras on. Kõima mõis planeeriti ära, jaotati nii ja nii palju kohtadesse ja kui see töö tehtud, siis minnakse üteldakse: 7 planeeritud kohta antakse endisele rentnikule, oli wallanõukogu otsustanud kuidas tahes, — maakorralduse walitsusest tuli ametnik ja pani järgmise kirja ette:

„Koonga wallanõukogule.

Teatan Teile sellega, et planeeritud Kõima mõisa kruntidest tulewad maa-reformi teostamise määruste § 66 põhjal välja andmisele normaalkohad nr. nr. 2, 7, 8, 9, 10, 11, 19, 21, 22, 23, 24, 25. Sellega tuleb Teil määrata 12 kandidaati. Peale selle tulewad välja anda käsitöökohad nr. 32 ja 33. Kandidaatide määramisel tuleb kinni pidada maa-reformi teostamise määruste § 77¹ awaldatud „Riigi Teatajas“ nr. 17 — 1921 a. Maa-reformi teostamise määruste § 65 põhjal saawad planeeritud kruntidest eraldatud nr. 1 metsawalitsusele nr. 14 tööstuse koht, nr. nr. 12, 13, 15, 16, 17, 18 on maakorralduse peawalitsuse wahekirjaga 17. I. 22 a. nr. 388 määratud endisele pidajale ajutiseks kasutamiseks, nr. 20 wallakoolile. Endistele rentnikkudele jääwad kohad nr. nr. 3, 4, 5, 6, 26, 27, 28, 29 ja 30. Nr. 31 turbaraba. A. B. C. D — tagawara heinamaa.

Wallanõukogu palun kandidaatisid eelpool tähendatud arwul nimetada. Kohtade jagamine ja kätte andmine jääb ringkonnawalitseja asjaks maakorralduse peawalitsuse ringkirja 24. XII. 1921 a. nr. 15158 põhjal. Minu esitajana wõtab Teie koosolekust osa minu abi P. Pettai.“

Kui see kiri ette loeti ja selgus, et seal 7 plus 1 kohta, mis endistele omanikkudele jäeti, välja jagamata jäi, siis oli meelepaha nii suur, et sõdurid ja maata-töölised rusikatega wallanõukogu liigete kallale tungisid ja neid sel kombel niimoodi ähwardasid, et nõukogu politsei-wõimu pidi tarwitama, et neid inimesi välja saata. Muidu oli neil wõimatu nõu pidada ja otsust teha. Nende arusaamine oli sedawõrd õiguse suhtes haawatud ja

maatahtjate silmas langes ülekohtune tegu wallanõukogu süüks, kes oli sunnitud selle kirja põhjal nii talitama. Wallanõukogu oli niisama erutatud ja niisama mitte rahuldatud nagu need inimesed, kes end oma lootuses petetud nägid olema. Härra minister tähendas informeerimise kohta selles asjas. Sellega oli järgmine lugu: Kui ametnik mainitud kirja ära lugenud oli, andis tema imestanud nõukogu liigetele järgmise seletuse: Jah, härra Tent oli tark mees. (N a e r p a h e m a l p o o l.) Tema oli tsaariajal, oli okkupatsiooni ajal ja on ka Eesti walitsuse ajal lugupidamises. Oma osawuse tasuks on ta 7 kohta saanud. Niisugune oli selle ametniku seletus olnud, ja et see seletus neid inimesi rahuldada oleks wõinud, seda ei wõi ma mitte ütelda. Minul on väga hästi meeles, kui ma minewal suwel üht mõisa härra ministriga waatamas käisin, et seal kasuliku sooharimise wõimalusega tegemist oli, mille sarnasest ma Kõimas midagi ei kuulnud. See oli maa majandusele kasulik ja tarwilik. Ma küsisin Koon-gas koosolekult, küsisin üksikutelt isikutelt, kuidas sellega on. Mulle seletati järgmist: mis wõimalik harida, on juba enne sõda üles haritud. Ülesharitud soo on aga jälle sööti jäänud, sellepärast et sõja ajal kunstrammu ei olnud wõi et maapidaja seda ei suutnud osta. Adra alla wõtta on wõimalik ainult see osa, mis juba enne üles haritud oli. Ja seda wõib teha ka iga teine kohapidaja asunik ehk rentnik. Ma küsisin, kas seda sood, mis veel mitte üles haritud ei ole, mitte wõimalik ei oleks sada wõi paar, wõi ka 50 tiinu üles harida. Mulle seletati järgmist: Mis seal veel harimata on, see on niisugune põhjatu soo, mille kohta Läänemaa rahwas ütleb, et see lindugi peal ei kanna. Kui nad sinna heina tegema lähewad, siis peawad nad end iseäraliste abinõudega jalul hoidma, ühe mätta pealt teise peale hüüates, see on nõnda ütelda, põhjata soo. Kui inimene siin kukub, siis wajub sügawale sisse. (W a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t: See on teine soo!) Teine soo on väga hea turbaraba, millest turbaid lõigatakse ja rahwas arwab, et oleks soowitaw, kui see raba neile endist wiisi tarwitada jäetaks, nagu see senni mitte väga kõrge maksu eest tarwitada on olnud, kardawad aga nüüd, et härra Tent ka seda neile ei jäta. Nad ütlewad, kui härra Tent mädasood tahaks harima hakata, tuleks sealt kümnete werstade pikkune jõgi ehk kaanal läbi tõmmata.

Seda aga ei suudaks härra Tent, ega keegi eraisik oma kulul teha, see nõuaks huuga miljonid, kui mitte sadasid miljonid. See kaanal peaks olema mitukümmend wersta pikk, ja seda rentnik mitte ei tee, ei jõua teha. Mispärast rahwas tema wastu iseäranis nuriseb, on see, et see härra 20 aastat mõisawalitseja olles alles wiimasel aastal on rentnikuks hakanud ja on siis ka rentnikuna mõisa raudwara „päästa“ osanud. Kõige sellega ei taha aga rahwas mitte leppida, ta on wihane, ja härra Tent on rahwa täielise põlgtuse alla langenud. Ka okkupatsiooni ajal oli see härra rentnik rahwa wastu, s. o. hertsogi riigi loojate hulgas sammunud ja terve selle 20 aasta jooksul walitsejana ennast rahwa wastasena ülewal pidanud ja õigusega rahwa ühemeelse põlgtuse alla langenud. Näituseks, on ta Eesti wabariigi alguse ajal Eesti raha walgekõhuga paberlipakaks nimetanud ja kõiki raha maksusid ikka ainult oberostis nõudnud. Siis on lasknud ta „äraostmise“ teel, mis meil nüüd nii väga moodis on, omale Saksa passi anda, et oma lapsi Saksa kooli panna. Pärast leidis ta aga, et kasulik on ka eestlane olla, arwatawasti siis, kui ta maasaamise plaani auduma hakkas. Nüüd on ta Eesti passi omandanud ja on siis jälle eestlane. (Wahelhüüed: Selle eest on põllutööministeerium temale autasu annud.) Teatawal määral on see waade põhjendud, et põllutööministeerium ei taha poliitilise meelse peale waadata. Aga seda ei wõi ometi läbi wiia, sest see haawab rahwa tunnet. Oli ometi sellest juttu, Eesti riikluse wastaseid kohtulikule wastutusele wõtta ja maajagamisel neid igatahes ilma jätta. Siin aga näeme, et niisugune härra maad saab, kuna teised ilma jääwad. Härra minister tähendab, temal ei olla wõimalik maatahtjate meelsust ja poliitilist ustawust teada saada. Mina annan härra Rostfeldt'ile nõu härra Einbundiga selles asjas kokku sobida ja sise-ministeeriumi aparaati tarwitada, nagu näituseks sõjaminister seda teeb. Mis jaoks on siseminister oma asutusega? (Naer ja wahelhüüed.) Ühe sõduri soowil saatsin ma kewadel sõjaministrile kirja ühe metsakoha pärast ja palusin samme astuda, et sõduri õigusi kohasaamise asjus kaitsta. Härra sõjaminister wastas mulle, et ta on siseministeeriumi poole pööranud, et see kohal järele kuulaks, kuidas asi on. Hiljuti kirjutasin ma uuesti sessamas asjas ja härra

sõjaminister wastas mulle, et tema ei ole weel siseministriit wastust saanud. Kuid ma loodan, et see wastus ükskord tuleb ja et sõduri soowidele heatahtmine osaks saab. Siin oleks tulnud rentniku, härra Tent'i meelsust igatahes meeles pidada. Teie wõite seda enestele väga hästi ette kujutada, kuidas see rahwa peale mõjub, kui inimene, kes 20 aastat on ennast niiviisi ülewal pidanud, et ta täielist põlgtust on rahwa seas äratanud, nüüd korraga see eesõigustatud maasaaja on! (Wahelhüüed: Igal pool on nõnda.) Selle juurde tuuen ma ka tagasi, et et ka teisal on nõnda ja see on igatahes asi, millest põllutööministeerium ja walitus mööda minna ei wõi. Selle kohta oli ka mingisugune seadus kawatsusel, kuid kui kaugele sellega on jõutud, ei tea ma kahjuks. Ajutise walitsemise korra ajal on ette kawatsetud neid härrasid ja inimesi, kes okkupatsiooni ajal ja landeswehris Eesti huwide wastaselt on tegutsenud, et neile vähemalt teatud eesõigusi ei anta ja et neid tegude järele hinnatakse ja tarbekorral koguni wastutusele wõetakse. Siin oleks pidanud ka seda silmas pidama. (Wahelhüüed: Põllutööminister ütleb, see ei kuuluda tema tehtawuste hulka.) Austatud härrad, põllutööministeerium on ju üks osa meie walitsusest. Ta ei wõi ennast selkombel wabandada, waid ta peab ka seda silmas pidama. Weel rohkem arusaadaw on rahwa rahulolematus, sest et Kõima maajaotamine mitte ainus niisugune ei ole, mis rahwa õiglusetunnet haawab. Seal naabruses, Koongas, on umbes samasugune lugu. Seal on üks kauaaegne mõisarentnik juba wana mees, kes Pärnus elab ja kellel lapsi ega pärijaid ei ole. Siiski on Koonga mõisasüdamest kõige parem koht sellele härra Peterson'ile antud, kõige paremad põllud ja karjamaa, mis mitte igalpool seal hea ei ole. Temale on aga ilus mets, karjamaa wälja mõõdetud. Rahwas wangutab pead ja nuriseb... See toob küsimise meile ligemale, missugust poliitikat maareformi teostamisel aetakse ja ajada tahetakse. (Wahelhüüed: Koonga wallanõukogu ise olla mõisasüdame Peterson'ile määranud.) Austatud härra minister, ma ei tea kuidas sellest aru peaks saama, kui ühe mõisa jaotamist oli wõimalik wallanõukogu otsuse põhjal teoks teha, miks siis seda Kõimas mitte ei olnud? Kui kohtade äramääramine wallanõukogu asi on, ja ta

pidigi wallanõukogu asi olema, kuid ma ei saa aru, kelle poolt Kõima asjus teisiti määrati? Igatahes on tõsiasi ja selle üle nurisetakse, et härra Peterson'ile on kõige parem koht kätte antud, ja ka kõige parem karjamaa. See härra elab Pärnus, peab omal seal lehma, elab ilusat elu ja laseb wilja ning heinad Koongast Pärnu wiia, kuid sõnnikut ei lase ta mitte Koonga mõisa tagasi wedada ja see läheb Koonga mõisa põllule kaduma. Meie põllutööministeerium peaks nende asjade peale rohkem rõhku panema ja maa andmise peale mitte vaatama kui odawa kingituse peale, millega ühte wõi teist inimest wõib toetada, waid põllutööministeerium peaks maareformi peale vaatama kui majanduslike teguri peale, mis riigile ja rahwale tululik peab olema. Kui maad antakse inimesele lihtsalt sellepärast, et keegi kauaaegne rentnik on olnud, siis ei wõi sellest juttugi olla, et põllutööministeerium maa majanduspoliitikat ja seda silmas peaks, kuidas maad riigi huwides kõige paremini kasutada. Kui asunikudele teletakse kohuseks, et nad oma maad korralikult wäetama ja harima peawad, siis saan ma sellest väga hästi aru, et see nii peab olema. Aga ma ei näe mitte, et härra Petersoniga Koongal nõndasama talitatakse. Kuid mitte Koongas üksi ei näe meie seda. Üsna Tallinna ligidal, Keilas, Kumna mõisas on seesama lugu. Endise mõisaomaniku lesele prouale ja tütrele, kes kunagi adrakäsipuu külge oma kätt ei ole pannud ja kunagi põllutööd ei ole teinud, antakse normaaltalu kasutada. Ma saan aru, kui neile inimestele abi waja on, peab riik abi andma, aga meie peaksime neile siis teisel wiisil abi andma. (Põllutööminister B. Rostfeldt: Poeg on sõdur.) See on väga lihtne ütelda, et ta sõdur on; selle juures ei wõi mitte kahtlust olla, kuid ma olen juba toonitanud, et selles määruses, kus sõduritel maasaamise suhtes eesõigus on määratud, peab terakene asja peale rohkem tähelepanu pöördama: meie ei wõi ometi oma maareformi abiandmise asutuseks tarwitada selle läbi, et maa saab annetatud sellele, kes seda aga tahab. Riigi majanduslised huwid ei wõi seda mitte lubada. Maa peab tõepoolest nii hästi ära kasutatud saama, kui iganes võimalik. Mina ei suuda mitte uskuda, et härra minister Rostfeldt Kõima jaotuse juures kuidagi wiisi süüdi on, kuid ma usun, et ta wale informatsiooni ohwriks on langenud. Eelarwe-kommisjonis selgus metsade peawa-

litsuse küsimuse arutamise puhul, kui palju meil mitteestlasi ametis on. Peab tähendama, et mainitud mitteestlased endise korra poole hoidjad on ja on üsna loomulik, et nemad seda joont silmas peawad. Meie ringkonnawalitsejate aparaadiga on niisamasugune lugu: nad on pea-aegu kõik endised mõisawalitsejad. (Põllutööminister B. Rostfeldt: On ka ohwitserisid!) Ma kuulsin hiljuti järgmist anekdooti: kui kehwemate wanemate poeg koolis edasi ei saanud, siis pandi ta mõisawalitsejaks õppima; jõukamad saatsid oma pojad niisugustel kordadel junkrukooli! (Naer. W. Linnamägi (kristl.): Missugust järeldust wõib sellest teha?) Järelduse tegemise jätan mina Teie hooleks. Põllutööministeerium wajas ametnikka ja seal on praegu terve kari endisi mõisawalitsejaid ametis. Nendel härradel on väga lähidased suhted oma endiste peremeestega. Nad waatasid ülemale poole alandliku pilguga ja olid seal sõnakuulelikud teendrid, kuid alamale poole olid ja oldakse nüüdki wõimalikult karm. Härrad peremehed oskasid ülemale poole väga hästi wahet teha, mis „minu ja mis sinu“ kuid alamale poole ei pandud selle wahet peale mitte suurt rõhku. Mul tuleb meelde Adolf Hoffman'i sõna Saksa parlamendis, kus ta ütles, et ei ole nii hädaohtlik wiga teha keelises kui asja omandamise suhtes mis „minu ja mis sinu omandus“ on. Omanduse mõiste oli meie mõisawalitsejate juures teistsugune, kui nende härrade juures: meil oli wahetegemine „minu ja sinu“ omanduse wahel ühtlasi raske üles ja alla. Ja see omadus näib neile külge jäänud olewat. Seda tunnistaswad riigikontrolli arwurikkad kuritarwituste asjad. Ülemale poole roomawa alanduse asemele on ringkonnawalitsejate juures teataw kokkukõla ja heatahtlus endiste härrade wastu maad leidnud, rahwaga ei ole mingisugust paremat ühendust ega sidet juurde tulnud. Meil ei tarwitse sugugi imestada, kui me kuuleme, et mõni ringkonnawalitseja on jälle ilusa mõisasüdame omale saanud. Nõnda samuti ei imesta meie, kui meie kuuleme, et nad ilusad hobused warsa hinna eest, suured sead pörsa hinna eest ja suured lehmad wasika hinna eest on saanud. (J. Piiskar (is.): Suured hobused on ju täiskaswanud warsad!) Ringkonnawalitseja läbikäimises alama rahwaga jääb väga palju soowida. Ma toon teile ühe wäikse wahetuhtumise ette, mis

seda wahekorda aitab wähe selgitada. Massus, Wirtsu lähedal, kus mõisamaa asunikudele wälja on antud, oli esimesel aastal lugu nii, et asunikud pidid rukkid ühiselt lõikama ja suiwilja maad üksteisega jagama. Seal tuli wälja, et kellegi asuniku maa peale oli teine asunik rohkem linu küwanud, kui ringkonnawalitsajale hea näis olewat. Asi ei meeldinud wiimasele ja sellepärast tahtis ta selle asuniku sealt koha pealt ära ajada, kes teisele linakülwamist ei olnud keelanud. Mees, kes seda asjalugu minule kõneles, oli wallawalitsuse liige ja pidi asuniku äraajamise otsusele alla kirjutama, kuid ta ei teinud seda, waid ütles, et niiviisi ei wõi mitte inimestega ümber käia; kui meie niiviisi talitame, siis külwame meie tuult ja lõikame wiimaks tormi! Mainitud asunik ei wõinud teisele linakülwamist keelata. Kuid hoolimata sellest oli ringkonnawalitseja selle mehe wastu kuri, miks ta äraajamise otsusele alla ei kirjutanud. Mees wastas, et tema õigusetunne seda ei lubada. Teine sarnane lugu oli Kõima mõisamehega Koonga wallamajas. Tähendatud isik küsis minu käest, et kas on peale lahtisaamist seaduse järele lubatud veel kolm kuud korteris edasi elada. Ma ütlesin, et minu teades seda luba ei ole, aga kui ta korterist wälja minna ei taha, siis wõib teda ainult kohtuga wälja tõsta. Ja see wõtab aega, wõib olla kolm kuud. Aga mis ütles see mees selle kohta? Tema ütles: „Seda mina ei taha. Kui minul õigust ei ole siis lähen kas wõi metsa puu alla.“ Need asjad näitasid mulle, et hoolimata moraalisest langemisest, mille üle me õigusega kaebame, rahwa hulgas ausustunnet olemas on ja seda tunnet peame meie hoidma ja kaitsema, aga mitte kõigutama ega purustama niisuguste asjaolude läbi, nagu Kõima maajagamise asjad on. Ma jutustan veel järgmist, mis ma sealsamas kuulsin: asunikudel ja wäikemaapidajatel oli mõisade jaotamise ajal õige suur lootus, et nad karjamaad ja heinamaad hõlpsamini saawad, aga hoopis wastupidi. Aru mõisas, näituseks, on mets endine karjamaa, asunikkude kari sinna ei pääse. See ei ole mitte niisugune mets, mis karja pealolemise läbi rikutud saaks, seal on mõned kased, männid, kadakapõõsad jne. Enne oli seal kari peal käinud, nüüd on aga metsnik, wõi kuidas seda metsasaksa nimetatakse, selle metsa lasknud kinni panna. Nagu Teie, härra Rostfeldt, mäletate, nägime meie minewal aastal sama-

sugust lugu ühe raiestiku wõi kannustikuga, kus midagi purustada ei olnud, kuid mehed, kellel wõim käes, ei lasknud mitte asunikkude karja sinna peale. Teie, härra minister, tegite siin oma taskuraamatusse märkuse, selles asjas ja lubasite korraldust teha, et asi asunikkude kasuks muudetud saaks. Ma loodan, et see ka nii sündis. Niisama on aga lugu ka Keblaste mõisas ja praegunimetatud Aru mõisas. Keblastes on suur tammik, kus suured, ilusad tammed kaswawad, kuid nii wanad on, et neid maha peaks raiuma, sest nad on seest juba täitsa õõnsad. Seal ümberkaudu on palju wäikemaapidajaid, kes küll mitte asunikud pole, waid endised saunikud, kes lootsid, et nende loomad mainitud tammiku alt karjamaad saaksid. Enne on nende loomad tasu eest seal metsas käinud, kuid nüüd on mets kinni.

Siis on veel halb lugu heinamaaga. Seda, härra minister, ma paluksin Teid iseäranis üles tähendada ja järele kuulata, kuidas sellega lugu õieti on. Heinamaa pakutakse wälja, asunikud lähewad maksawad raha sisse ning ootawad siis, millal neile heinamaa kätte näidatakse. Kui see aeg käes on, siis juhatakse neid niisuguse soo peale, nagu see Kõima soogi, mis „lindugi ei kannu.“ Kui nad nüüd täitsa pettunult näewad, et sealt soo pealt midagi niita ei ole ja oma sissemakstud raha tagasi nõuawad, siis ei anta seda mitte tagasi! Ma arwan, et seda teguwiisi wõib ka kontributsiooniks nimetada. Selles asjus on mehed põllutööministeeriumi ametnikule, härra Männikule, kirja sisse andnud ja ma wõin pärast ütelda, millal ja mis numbril all. Asi on aga nii, et nad seda raha senni kätte saanud pole. Selkombel on nendel wäikestel maameestel lugu palju halvem kui enne, kus nad — olgugi ränga wastutasu eest — mõisast heinamaad said, nii, et neil wõimalik oli lehmakonti ületalwe pidada. Ja selle juures teawad inimesed, et riik suured heinamaad tagawaramaaks jätab. See antakse suurtes tükkides rendile, mille peale nad pakkuma ei küüni, sest et nende raha selleks ei ulata. Kas selles waimus sihitakse rahwa ja riigi majanduspoliitika poole? Ma pean sel puhul tähendama, et niisuguses maareformi teostamises leian ma kõike, aga mitte seda, mida ma maaseaduse tegemise ajal lootsin. Ma lootsin, et asunikud hõlpsamini elada saawad ja et kohtade arw suurem oleks, kuid pean ütlema, et ma neis lootustes petetud olen. Neis asjus langeb teataw osa süüdi meie

statistika osakonna peale. Meie eelarwes on kaunis suured summad statistika peale määratud, kuid kas teame meie rahwarwu, kui palju wäikepõllupidajaid, kui palju asunikka, kui palju popsnikka ja wäikesi majamehi. Siin wõid sa Pontsiuse juurest Pilatuse juurde käia ilma, et kusagilt õigeid teateid saaks. Ei ole arwu teada, kui palju meil maatainimesi maal elab; kellel maad tarwis oleks, ei ole teada, kuipalju neid kohti on, kellele paratamata maad juurde tarwis jne. Kõiki seda meie ei tea. Kui ma minewal aastal küsimisega walitsuse poole pöörasin, millal mõtleb walitsus rahwalugemist toime panna, ei ole ma selle peale tänaseni wastust saanud, kuulsin aga, et walitsus olla nurisenud, et teda „niisuguste küsimistega“ tülitatakse. Nagu ma kõrwalt kuulnud olen, olla meie statistika keskbüroo ettevalmistusi tegema hakanud, et tulewal aastal s. o. 1923 a. lõpul rahwalugemist ette wõtta. See wõib siis alles 1923 a. lõpul tulla, siis wõime wast alles 1926—1927 aastal teateid oodata, mis meil muidu aga iga silmapilk tarwis lähewad. Selle asemel, et nende töödega rutata, oleme saanud ühe statistilise peene töö kesawäetamise üle. Meie armastame, nii ütelda, hobust sabapidi wankri ette rakedada ehk ümberpöördult, meie hakkame wäga heameelega ladwast peale. Wist arwatakse, et meie põllumehed jooksewad õhinaga nende andmete kallale ja ei hooli proowidest katsepõllu kallal, waid wõtawad selle broshüüri kätte, kuidas ja millal on wäetud ning külitud, et siis eelolewal sügisel „teaduslikult“ rukkid külida ja suwel „teaduslikult“ sõnnikut wälja wedada.

Nagu asjaolud senni kujunenud on, ei wõi sellest juttugi olla, et asunikud ja wäiketalunikud maid paremine harima ja wäetama wõiksid hakata ja et me ettenähtawa aja jooksul rikkalikumaid lõikusi wõiksimise oodata. Majandusliselt on olukord praegu äärmiselt raske. Wõib olla, seisab nõndanimetatud haritud maailm kokkulangemise eel, nagu Rooma riigi kokkulangemine oli. Ja meie ei seisa sellest mitte wäljaspool. Kõik rahwad ja riigid ägawad riikliste kulude all. Meie waene talupoeg ja asunik on maksudega koormatud, wiimane esimesest weel rängemalt. Selle juures on meie wanad talupojad asunikkude wastased. Weltsa elanikud pidasid nõu üht wäikest laenupanka asutada, kust igaüks laenu saaks. Wanad talupojad ütlesid: „Wiin oma raha sinna,

et asunikud saaksid laenu oma majasid ehitada, seda ma ei tee.“ Ma seda asja ei tea. Arusaadaw on, et niisuguses raskes seisukorras maapinna parandamiseks midagi ära teha ei suudeta. Maal liikudes waldab haletsemise tunne hinge, kui lohakilejäänud ja lagunened hooneid näed. Näituseks Aru mõisa rehi, mis asunikkude käes tarwitada, näib olewat täitsa lohakil: tuul on wärawad eest ära wisanud, katusesele augud sisse puhunud. Koonga Eltamaal on hooned täitsa lagunemas, katus nagu sari. (A. Jürman (põl.): Nad olid juba Wene ajal lagunenud.) Ma ei tea mitte, kas nad juba Wene ajal lagunened olid, igatahes peaks neid nüüd korraldatama. Ma pean seda iseäranis toonitama, et maareformi korraldamise juures maareformi teostajad, ringkonnawalitsejad ja muud ametnikud, kes maakoha saawad jne., rohkem riigi waranduse eest hoolt peaksid kandma. Oletan Riigikogu Saksa soost liikmeid, kes mõisnikuklassi esitajatena siin on sellest head meelt tunnud, et maareformi teostamine mitte paremat pilti ei paku. Kuid see hea meel ja rõõm oleks samasugune nagu Simsonil omal ajal olla wõis, kui ta katuse enesele kõikide wilistlastega ühes koos kaela tõmbas. Ma tahaksin nendele härradele meelde tuletada, et see kõik, mille all nüüd nemad ja nendega ühes ka rahwas kannatab, mitte ilma nende ajaloolise süüta nõnda ei ole tulnud. Ma tahaks ütelda Eichhorniga, kes tuult külwab, see tormi lõikab. Nad on aastasadade jooksul seda tuult külwanud, millest nad nüüd tormi lõikawad. Kui minu partei sellele arwamisele kaldub, et mõisade ees! tasumaksmisest juttugi ei wõi olla, ka teiste seas tuleb sarnaseid häält kuuldawale, siis peaks need härrad mõisaomanikud sellest isegi aru saama, kust niisugune meeolu tuleb. Ja seda meil, kus eraomandus nii ütelda trump on, kus isegi asunikud maad omanduseks soowiwad. Kui sellest hoolimata rahwahulgad mõisnikkudele tasumaksmise wastu on, siis tuleb seda ajalooliselt mõista, aga mitte kohe kähku seletama tulla, see olla „wõõra omanduse röõwimise“ instinkt. Kui meie tähele paneme asunikkude kongressisid ja nende otsuseid, siis leiame, et ka seal sarnane meeolu walitseb. Ja arusaadaw, härrad mõisnikud on eitawalt hoolt kannud meie majanduskultuurilise arenemise eest. Nad hoidsid „küünla ikka hoolega waka all.“ Kui meie majanduskultuuriliselt kõrgemale oleksime jõudnud,

siis wõiks ühisest maaharimisest ka midagi välja tulla. Aga nüüd — mitte midagi! Ma wõin näituse tuua Saaremaalt, mille olusid mu parteiseltsimees hästi tunneb, seal tarwitatakse nüüd ühisuse poolt 60 hobust selle maa harimiseks, mis enne 20 hobuse jõul ära hariti. 40 hobust on rohkem waja ja sellepärast, et meie põllumajandusliselt wähe arenenud oleme. Wõib olla, mõni loeb suurt hobustekarja rikkuseks, kuid see on eksitus. Kui meie kultuur kõrgel oleks seisnud, siis oleks mõis weel wäheha arwu hobustega kui 20 ühiselt haritud pidanud saama! Meie kõrgem kiht on aga meie põllumajanduslise arenemise eest wäga wähe hoolt kannud, mitte „mehr Licht“ nagu Goethe ütleb, waid „Alles bleibt beim Altem“, nagu Liwonia lipukiri ütleb. Ja sellelt seisukohalt läpja minnes ja selle pealkirja all on need härrad meie maal talitanud ja pean ütlema, nii kahju kui see ka oleks, nad lõikawad tormi, mida nad ise külwanud.

Arupärimise juurde tagasi tulles tahaksin heameelega oletada, et põllutöominister tõsiselt kaalumise alla wõtab ja koha peal järele waatab arupärimises ettetoodud asjaolud. Nõnda peaksid ka kätte saama oma heinamaa eest maksetud raha need inimesed, kes heinamaad ei saanud, keda rappa juhatati. Kui meie asunikku-dele maa kätte anname ja nõuame, et nad seda korralikult hariksid, siis peame neile seda ka tegelikult wõimalikuks ja kergeks tegema. Põllumajanduse sihtjooned ei tohi muud taga ajada, kui rahwa ja riigi kasu. Isiklikud huwid wõiwad ainult nõnda palju tähelpanu leida, kui palju need kogu rahwa ja riigi huwidega kokkukõlas seisawad. Mina tahaksin loota, et põllutöoministeerium ja Wabariigi Walitsus ainult selle peale rõhku panema hakkab ja ka Kõimas sellekohaseid korraldusi tegemata ei jäta.

Põllutöominister B. Rostfeldt: Härra Martna on terawa arwustuse alla wõtnud põllutöoministeeriumi maakorralduse tööd. Kõiki, mis siin ette toodi, ei jõudnud ma enesele üles tähendada, nende peale wastan ehk siis, kui eelarwe II lugemisel nad uuesti figureeriksid. Tahan praegu ainult mõne küsimuse peale wastata, mis mulle meelde jäänud.

Kõige pealt tahaksin ma ära seletada, kas oli see korraldus seadusele wastaw wõi mitte. Waadake, siin on kaks asja. Maaseadus näeb ette maade wäljaandmist põlise pidamise õigusega ja annab

eesõigused maasaamisel sõduritele. Kuna siin aga maa ajutiselt tarwitada on antud on talitatud maareformi teostamise määruste § 65 põhjal. Kui mina eksiksin, siis on põllutöoministeerium juba 3 aastat eksinud nende määruste järele käies.

Mis puutub härra Tent'i tegewusse, siis ei ole mul sarnast wormulääri kui härra Martna ette tõi. Sarnaseid suurmajapidajaid on üle 500. Kui põllutöoministeerium igatihe kohta niisuguse wormulääri peaks pidama, siis ei saa tema sellega muidu korda, kui peab talle kaitsepolitsei üle antud saama. (Naer. Pahe-malt poolt: Rostfeldt, Einbund, ja K°.) Ehk peaks kogu põllutöoministeerium siseministeeriumile üle antud saama. Toodakse weel andmeid, et keegi olla kusagilt maad saanud ja ise elada Pärnus. Sarnaste juhtumiste kohta on ennem ka räägitud ja isegi eelarwe alamkommisjonis seda küsimust käsitatud. Põllutöoministeeriumil on aga 25.000 rentnikku ja ei wõi ometi nõuda, et igatihe nende kohta peensused teada oleks. Meil lihtsalt ei ole niisugust järelwalwe aparaati. Ringkonnawalitseja ei jõua ju igatihe juures käia waatamas, kuidas ja kus ta just elab. Ministeerium on ainult ühele luba annud talu edasi rentida. Härra Martna kriipsutas weel alla, et härra Rostfeldt wahest ehk on wale informatsiooni ohwriks langenud. Kuid siiski pean tõendama, et nüüd praegu palju raskem on ministeeriumi tüssata, kui aasta eest, on palju maal käidud ja koha peal asjaga tutwunetud. Lisan juurde, et maal saab ka eelolewal suwel jälle käidud ja selle läbi jääb weel wähem wõimalusi tüssamiseks. Eesti wabariik on ju nii wäike, et tüssamistele jälgile saaks. (Wahelhüüe: Kui Teid siiski tüssatakse!) Ei tüssata. Mina ise ja ministeeriumi kõrgemad ametnikud kelmidele mitte liiga palju woli ei anna. (Wahelhüüe: Aga kui kõrgemad ametnikud küllalt usalduswäärilised ei ole?) Kui teiega ühele arwamisele jõuan, siis tuleb lihtsalt minul endal igalpool käia. Ringkonnawalitsejate kohta räägitakse, et neid on palju ja et nad on wäga pahad jne. Nuri-setakse selle üle, et ministeerium tarwilisi abinõusid selle pahe kõrwaldamiseks käsile pole wõtnud, et ringkondade arwu vähendada ja neid koondada. Pean tähendama, et walitsejate ja ametnikkude arwu on vähendatud ja ümberpaigutusi tehtud, kus juures paremad jõud on wälja walitud.

Ühtlasi on ka uusi jõudusid juurde võetud. Härra Martna tähendas ka, et ringkonnawalitsete seas ühed liiga rumalad ja teised liiga targad olla. Kui asi niisugune, siis mina ei tea, mis selles suhtes üldse peab peale hakkama, sest wilunud eriteadlasi on meil üldse wähe olemas ja ka need wähesed agronoomid mis meil olemas, istuwad Riigikogus. (N a e r.) Mis puutub põllutöoministeeriumi ametnikkudesse, kelle kohta kahtlustused olid, et nad endiste mõisaomanikkude huwides talitawad, siis peab tähendama, et on § 3 käsile wõetud ja need selle paragrahwi põhjal ametist kõrwaldatud. Kuna meil ametnikud wilumata, tuleb häid ametnikka lihtsalt kaswatada, kuid kahjuks ei saa seda mitte ühe-kahe aasta jooksul teha. Selleks peab kaasa aitama Riigikogu, seltskond ja ajakirjandus. Täni pole seda aga mitte tehtud. Põllutöoministeeriumi ja tema ametnikka süüdistatakse tihhilugu asjades, mis mitte tõele ei wasta. Näituseks, weel eile tõi härra Anderkopp oma kõnes ette wäärnähtusi kruntide wäljandmise alalt Wirumaal. Selle üle wõis ajakirjanduses weebuarikuus ka palju artiklid leida. Süüdistati ministeeriumi ja tema ametnikka, et nad suurema osa krunte oma äranägemise järele wälja andwat ja sellega wallawalitsuste õigusi piirawat. Näituseks, „Päewalehes“ 8. weebuarist leidsin mitu märkust, kus käsitatakse kruntide planeerimist Wirumaal lisaku, Rohu ja Uhtna mõisadest. Nendes märkustes oli öeldud, et lisaku mõisas on 54 krundist wallanõukogule ette pandud wälja anda 13, kuna teised ministeeriumi korraldusel wälja anti. Rohust olla 43 krundist wälja anda lubatud harilikus korras, tähendab wallanõukogu poolt —9. Uhtnast 44 krundist — 14.

Imestasin kuidas on need keskmised Wirumaa mõisad nii suureks kaswanud, et nendest 40—50 normaaltalu wälja planeeriti. Minu teada ei olnud nende mõisade põllumajandusline osa, mis planeerimisele wõis tulla 800—1.000 tiinu suur. Kui asja uurima hakkasin, siis selgus, et lisaku mõisas ei olnud mitte 54 krunti planeerimise teel saadud, waid ainult 21. Nendest on põllutöoministeeriumi poolt üks ainus ühele sõdurile eraldatud ja wäljaspool wallanõukogu wälja antud. Kõik teised maaüksused on wäiksemad, kui normaaltalud ja on planeerimise komisjoni poolt juba eksplikatsioonis järgmiselt ära määratud: korraldatud renditalusid, millede saamiseks eesõigus endistel talu-

rentnikkudel, — 4, käsitööliste kohti 10 — kokku 25 tiinu — juurdelõikeid ostetud taludele — 3, tööstuskohti weski, wiinawabrik ja sawitööstus — 3, metsametnikkudele — 4, lisaku koolile, postiametnikkudele ja politseinikule aiamaad, hobuseposti jaamale — 2 krunti 39,6 tiinu, — wallawalitsusele 1 krunt, arstile ja apteegile aiamaad. Tähendab, et mitte põllutöoministeeriumi korraldusel talud wälja antud ei saanud, waid harilikus korras. Nii on tänini ikka talitatud, sest on tarwis kohalikka wajadusi silmas pidada. Kui postijaama käima panna tahetakse, tuleb tema jaoks ka wastaw maa-ala eraldada. Niisamuti ei wõi arsti, apteeki ja wallamaja asuniku krundi sisse jätta. Need saawad ikka wastawa aiamaaga wälja planeeritud ja ilma wallanõukoguta wälja antud. Samasugune lugu on ka Rohu mõisas. Seal on kinni pandud kolm krunti Soome sõdurite jaoks, kellede wastu meil teatawad kohustused on. Nende kruntide tahtjad ei ole weel ilmunud. Igatahes ootame kunni kewadeni ja kui neid selleks ajaks ei ilmu, siis anname krundid wälja harilikus korras. Endisi renditalusid on Rohus korraldatud — 14. (W a h e l h ü ü e.) Mispärast neid rentnikka sealt wälja tõsteti? Seda ma ei tea. Teie wist eksite. Käsitööliste kohti tehtud 5. Peale selle weel kooli, aia, weski ja metsawahi kohad ja lõpuks kruusaauk. Ka see on ajalehe kirjasatja poolt normaaltaluks muudetud.

Uhtna mõisas on eksplikatsiooni järele 44 üksust. Nende hulgas 23 normaaltalu. Põllutöoministeeriumi korraldusel on sealt 2 eesõigustatud sõdurit maad saanud ja endisele omanikule on 2 krunti ajutiseks tarwitamiseks jätetud. Ülejäänud talude peale on wallanõukogu poolt harilikus korras kandidaadid määratud, wälja arwatud need krundid, mis mõisatööliste eraldati. Üle Wirumaa on ministeerium eraldanud 13 talu eesõigustatud sõduritele, tähendab wähem kui üks krunt igast mõisast ja peale selle on jätetud weel eriotstarbeks eesõigustatud sõdurile, kes praegu ministeeriumi ametnik, üks talu. Endistele mõisapidajatele on jätetud ajutiseks tarwitamiseks maad kahes mõisas. Ühe ma juba nimetasin, see oli Uhtna. Teine on see kuulus Sausti mõis, millest härra Anderkopp eile rääkis ehk küll nime ei nimetanud. Mõisarentnikuga on põllutöoministeeriumil kohtuprotsess ees inventaari wõõrandamise asjus. Alamkomisjon on seda küsimust mitu korda aru-

tanud ja lõppude lõpuks ei jäänud mulle mulje sellest arutusest, et alamkommisjon oleks ministeeriumi korraldused hukka mõistnud.

Nii siis näeme, et ainult 2 mõisa on Wirumaal endistele omanikkudele kasutamiseks jäetud. Kus on siis need suured hulgad kruntisid, mis ministeerium olewat kinni pannud endiste omanikkude kasuks? (Wahelhüüe: Kas aga kõik tõesti nii on?) Need on teated, mis ma kindlate andmete põhjal annan. Kui Teie ei usu, tooge teised andmed. Kui nüüd nii ministeeriumi tegewust arwustada saades koha pealt koguni waled andmed, nagu härra Anderkopp'il wist eile tarwitada olid, ei mõju see hästikaswatawalt ministeeriumi ametnikkude peale, sest neil jääb ajalehti lugedes niisugune mulje, nagu oleks nende tegewuse arwustamine mitte erapooletu. Mina olen igatahes selles arwamises, et seltskond ja ajakirjandus peab kaasa aitama ametnikka kaswatada. Mis wõib siin põllutööminister üksi teha? Ma ei tahaks uskuda, et Eesti ametnikud, kes rahwa seast wõrsunud, selle sama rahwaga ei oska ümber käia. Ja kui see tõesti nii on, tuleb terwet rahwast kaswatada. Kas peawad seda koolid tegema wõi keegi teine asutus, aga põllutööministri ülesanne see igatahes mitte ei ole.

Nüüd ma tahaks weel paar sõna rääkida hoonetest. Härra Martna kriipsutas alla, et riigistatud mõisade hooned kõdunemas olewat jne. Ma saan aru küll, et riigistatud mõisades hooned lagunewad. Meil on 1.500 mõisa riigistatud ja kui kõikide nende hooneid parandama hakata, nõuab see päratuid summasid. Kust wõtta aga need krediidid? Eelarwes ei ole neid ette nähtud. Ma ei tea ka, mis otstarbeks peaksime nende 1.500 mõisa hooneid korras pidama. Siin räägitakse ühelt poolt mõisasüdamete lõhkumisest, teiselt poolt aga jälle — pidage nad korras. Ma ei saa aru, mis jaoks neid korras hoida, selleks miljonid matta, kui nad ometi wälja jagatakse. Ennem wõiks uutele kruntnikkudele abiraha anda neile kohtadele hoonete ehitamiseks, wanad kõdunewad hooned minupärast kas wõi maha kiskuda, et Eesti mitte nagu mõni waremete kogu wälja ei näeks, nagu see mitmes paigas esile kipub tulema. Ministeeriumil ei ole parandamiseks mingisuguseid abinõusid ja ükski Riigikogu selle peale raha ei anna. Kui nüüd asunikudel mõnda rehte waja on ja see nende ühisusele üle on

antud, siis on juba ühisuse ülesanne teda parandada, aga ringkonnawalitseja kohus ei ole mitte minna wäljajagatud mõisade hoonete parandamist korraldama ja seda weel riigi arwel. Nendes mõisades, mis otsustatud on pikemaks ajaks riigi kätte jätta, on hooned korras.

Tahaks weel lõpuks seda öelda, et kui informatsioon kohtadel sarnane on, nagu härra Martna andmete järele Kõima mõisa wäljaandmisel ilmsiks tuli, kus ringkonnawalitseja selle asemel, et rahwale selgeks teha, mispärast teatud krundid wälja andmata jäetakse, ütleb, et neid tahetakse okkupatsiooni tegelasele anda, on aru saadaw, et rahwa meeoleolu paha on. Pahameel on igalpool neil, kes asjast huwitatud, kes lootsid maad saada ja nüüd ilma pidid jääma. Kuid siin ei ole midagi parata. Meil oleks ka parem olnud, kui kõik mõisad oleks saanud kohe wälja jagada, aga seda ei wõi ju mitte teha, sest majandusliselt ja kultuuriliselt on tarwis üksikuid suuremaid maaüksusi alles jätta. Sellepärast peaks katsuma rahwale selgeks teha, mispärast mingil juhtumisel nii on talitatud, aga mitte teisiti, nii nagu nemad wast oleks soowinud. Ajakirjandus ja Riigikogu wõiks siin kaasa aidata ja nende kaasabi oleks wäga tarwilik, ühtlasi ka mõjuw. Selle asemel aga üteldakse siin, et teatud maa-alad järele on jäetud sihiga, neid okkupatsiooniaegsele wõimumehele anda. Mina isiklikult kuulsin seda, et härra Tent endine „Landsvorsteher“ on, alles selle arupärimise kätte saamisel.

Juhataja A. Kerem: Üleminekuwormeli ette pandud ei ole, sellega on seisukord tekkinud, mida kodukord ette ei näe, sest kõik läbirääkimised peawd ülemineku-wormeliga lõppema. (Naer.)

M. Martna (sd.): Mina soowiksin, et Riigikogu wastu wõtaks otsuse, et põllutööministeerium Kõima mõisa jaotamist järele kaaluks ja neid wäärnähtusi kõrwaldaks, mis rahwale rahulolematuseks põhjusi on andnud.

Juhataja A. Kerem: Sisse on tulnud kaks ülemineku-wormeli, mis järgmised: r. e. Martna poolt: „Riigikogu otsustab, et põllutööministeerium Kõima mõisa jaotamist põhjalikult läbi katsuks ja wäärnähtused kõrwaldaks, mis rahwa rahulolematuseks põhjust on annud,“ ja liht ülemineku-wormel r. e. Tupits'i poolt: „Põllutööministri seletusi Riigikogu liigete M. Martna, A. Palwadre ja M. Neps'i aru-

pärimise peale Kõima mõisa planeerimise asjus ära kuulates, läheb Riigikogu päewakorras edasi."

Panen esimesena hääletamisele r. e. Martna ülemineku-wormeli. (Hääletatakse.) Nähtawa hääletenamusega on see ülemineku-wormel wastu wõetud. (Hääled: Äralugeda!) (Hääletatakse uuesti.) See ülemineku-wormel on 31 häälega 16 wastuolemisel wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

10. Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Tallinna wahipataljonis ettetulnud sündmuste kohta.

(Arupärimise-ettepaneku tekst: „Tallinnas asuwas wahipataljonis walitseb juba mõnda aega äärmiselt metsik ja hoolimata ümberkäimine sõduritega. Selle pataljoni III roodus tarwitatakse otse inkwisitsiooni wõtteid sõdurite kallal. Harilik nähtus on, et sõdurit, kes reaõppusel juhtus eksima, wõi lihtsalt ei oskanud ehk ei saanud käsku täita ligemale ülemusele meeldiwalt, sunnitakse kunni pool tundi wahetpidamata jooksmata harjutusplatsil täies warustuses ja püss seljas. Wäsimuse korral „wirgutab“ teda rühmaülem püssiwarwaga. Peksmine on harilik nähtus. Alles hiljuti löödi ühel sõduril nägu weriseks. Roodu-ülemad seletawad, et näkku löömine olla küll keelatud, kuid see keeld käia hooga löömise kohta, hoota löömist wõida aga praktiseerida. Et sõduri püssi alla panek samuti keelatud, siis laseb ülemus karistatawat sõdurit wõtta püssi laskewalmis ning „unustab“ sõduri siis hulgaks ajaks sesse seisandisse.

Niisugune sõduritega ümberkäimine on annud juba kohutawaid tagajärgi. Lauapäwal, 4. märtsil s. a. sunniti reaõppuse puhul sõdurit Johannes Soomann'i, kes alles hiljuti haigemajast oli tulnud, eelkirjeldatud wiisil platsil jooksmata, kusjuures rühmaülem teda harilikul äraproowitud teel „wirgutab“. Soomann jooksis wäsimuseni ja kukkus maha. Et ta rühma-ülem peksmisest hoolimata üles tõusta ei suutnud, toimetati ta pataljoni ambulantsi, kus ta poole tunni pärast suri.

Samal päewal suri haigemajas teine sõdur, keda sama rühmaülem poolteist nädalat waremalt põlweaga kõhu pihta nii

oli löönud, et tal soolikad kubemesse tulid, mille tagajärjel ta surigi.

Neljapäewa, 9. märtsi hommikul leiti raudteeliinilt Pärnu maantee ülesõidukohalt sama wahipataljoni III roodu sõduri Madis Waarpuu surnukeha purustatud pea ja jalgadega. Waarpuu oli ainult kuu aega sõjawäes teeninud. Et ta natuke nürimeelne näis olewat, siis oli ta ülemusele alaliseks märgilauaks ja selle kuu kestes terwelt kaheksa korda kartseris. Nähtawasti mõjus see „õpetus“ nii, et ta paremaks pidas enesetapmisega elu lõpetada.

Arwesse wõttes sarnast otse kuritegelikkude sõduritega ümberkäimist, mille tagajärjeks juba on olnud mitu surmajuhutumist, paneme ette Riigikogule pöörda Wabariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega:

1. Kas on teada Wabariigi Walitsusel eelkirjeldatud sündmused Tallinna wahipataljonis.

2. Mis kawatseb Wabariigi Walitsus teha sarnase korra likwideerimiseks sõjawäes.

3. Kas kawatseb Wabariigi Walitsus süüdlased wastutusele wõtta.

4. Kas ja kuidas mõtleb Wabariigi Walitsus hoolitseda nende sõjawäelise korra ohwrite perekondade eest.

Paneme ette wõtta see arupärimine Riigikogu ligema arupärimise koosoleku päewakorda.

Tallinn,

Toompea 11. märtsil 1922 a.

E. i. s. t. p. Riigikogu rühma nimel:

(Allkirjad) J. Piiskar,
A. Hansen,
W. Binsol,
J. Tiks.“)

Sõna on arupärimise põhjendamiseks rkl. Piiskar'il.

J. Piiskar (is.): Nähtused, mis arupärimisele põhjuseks on olnud, on suuremalt osalt arupärimises eneses juba kirjeldatud. Mina wõtsin sõna ainult selleks, et weel paar lisamärkust teha. Arupärimise esimeses osas on öeldud, et see järsk ja hoolimatu ümberkäimine, mis ulatab peksmiseni, on üldiseks nähtuseks saanud. Ja nendele nähtustele lisaks tahaksin ma teatada, et selles pataljonis on hoitud üht sõdurit 80-naelane liiwakott seljas ja püss laskewalmis käes kaks

tundi aega, kui ta enne juba selle 80-naelase liiwakotiga warustatult pool tundi marsima oli pidanud. Niisama on liiwakoti all seisnud ka üks teine sõdur. Kui härrad tööerakondlased huwitatud on, siis wõiksin ma neile ka nimed nimetada. Esimese sõduri nimi oli Klaas, teise nimi Waher. (A. Anderkopp (töer.): Ma teadsin seda juba enne, kui Teie!) Wäga imelik, härra Anderkopp, et Teie sellest mingisuguseid järeldusi ei teinud. Tähendab Teie leiate, et sarnased nähtused Teile wastuwõetawad ja asi täiesti korras on. (A. Anderkopp (töer.): Ma rääkisinsellest sõjaministrile ja palusin teda wastawaid korraldusi teha.)

Siis edasi, on nähtusi ette tulnud, et kasarmus olewate postide külge, mida tarwitatakse wõimlemise harjutuste jaoks, on kaks sõdurit, nendest üks noor täna-wuaastane nekrut, rihmadega kinni seotud ja on sunnitud neid siis koha peal jooksmise harjutusi tegema. Edasi on arupärimises tähendatud, kuidas seal näituseks sõduri Soomann'iga ümber käidi, kes alles haigemajast tuli ja selle tõttu nõrk oli; teda sunniti jooksmata kunni ta maha langes ja pekseti teda siis weel rauast püssiwarwaga. Tähendab, Eesti sõjawäes on isegi waljem kord, kui piiblis jutustatud, kus üks walitsejatest käskis karistada nahkpiitsadega ja teine okaspiitsadega, aga raudwarwadega peksmistest ei kõnelda seal mitte. Eesti sõjaminister on selles suhtes sammu edasi astunud. Kui haiget sõdurit seal juba niipalju peksetud ja waewatud, et ta pealtnägijate arwamise järele juba surnud oli, kuna ta tõepoolest küll alles ambulantsis ära suri, siis oli seal politsei saadawal, keda aga nähtawasti see asi ei huwitanud, sest temal on wist teised ülesanded.

Et need mitte üksikud nähtused ei ole, selle üle teatakse lugusid kõnelda. Kõneldakse näituseks, et harilik nähtus on, et kui sõdur, kes kuidagi wiisi juhtub eksima, ehk kes lihtsalt kõiki harjutusi täpipealt ei oska teha, sest nad on suuremalt jaolt ju kõik noored sõdurid, siis sunnitakse puhkeajal ümber teiste sõdurite jooksmata, kus juures teda jällegi ülemus harilikult püssiwarwaga ergutab. Ülemus, kes siin on tähendatud, on III roodus wanem alamohwitser Resel, kes selles suhtes wäga osaw on. Need nähtused ei tule mitte ainult siis ette, kui see wanem alamohwitser ülemuseks on, waid sealsamas on ka ohwitserid saadawal. Tähen-

dab, neile on asjaolud teada, aga nad ei ole selles asjas midagi teinud. Tähendab siin ei ole mitte üksikute wäikeste ülemuste wõimutundega tegemist, waid see näib üldine süsteem ja harilik kord olewat. Sõdurid pööravad kaebtusega ohwitseri poole löömise pärast. Ohwitserid ütlewad, et lüüa ei tohi, kui keegi hooga lööb, aga ilma hoota löömine ei olla keelatud. See seletus on antud mitme ohwitseri juuresolekul. Kui weel arwesse wõtta, et siin on kannatanud ka sõdur, kellest teada on, et ta waimliselt vähem arenenud on, saame kujutuse praegusest olukorrast sõjawäeteenistuses. See sõdur oli saanud üldiseks pilkemärgilauaks. Ta oli kuu aja jooksul juba 8 korda kartseris olnud. Ta oli juba teisipäewal kasarmust ära kadunud ja leiti neljapäewal sealt raudteelt, kuhu ta rongi alla oli jäänud. Tähendab, ta seisukord oli sarnaseks muutunud, et ta elu oli teenistuses wäljakannatamatuks tehtud. Ta tuli sealt ära, luba selleks arwatawasti ei olnud, sest sõdurid ei lubatawat üldse mitte wälja tulla ehk ainult äärmisel juhtumisel. Tagasi minna ei julgenud. Inimene, kes mõistuslikult vähem arenenud oli, jõudis poolteise päewa jooksul otsusele, et ei ole wäljapääseteed ja tegi enesele otsa. Nii on siin tegemist sõjawäelise reshiimi ohwriga. Meid, kui arupärimise esitajaid huwitab, kuidas sõjaminister sarnaste nähtuste peale waatab. On jutustatud, et sarnased juhtumised ka näituseks Rakweres ette on tulnud. (Wahel hüüe: Pärnus ka!) Niisamuti ka Pärnus. (Naer.) Niisamasugused jutud on käimas sõjakooli kohta. Siis teatakse jutustada, kus üks wäga kõrge aukraadiga sõjawäelane leiab oma aiast mutimullahunniku ja paneb sõduri selle mullahunniku juurde, et see muti kinni püüaks ja temale kätte tooks. Sõdur seisab seal kunni teised sõdurid kusagilt mujalt muti muretsewad ülemusele kättetoomiseks. (Naer.) Kui sarnased nähtused ette tulewad, siis ei ole mitte tegemist sellega, millest kõneles härra kindral Soots muuseas eelarwe-kommisjonis, et tema ei tea midagi sarnasest olukorrast ja tema nõuab ainult tööd. Ei ole siin tegemist mingisuguse õppuse wõi sõjawäelise distsipliiniga, sest distsipliin ei seis mitte inimeste piinamises. Näib, et inimesed kas on sõjaaastate kestel oma inimlikkuse ära kaotanud wõi teewad seda mõnesugustel teistel motiividel. Igatahes peawad nad olema inimesed, kellel teine inimene absoluutselt

korda ei lähe. Ja sarnased inimesed näiwad seal olewat. Eelarwe-komisjonis räägiti, et sõjawäes on palju Judenitshi wäe riismeid, kes omal ajal oma wäes sõduritega niisamuti ümber käisid. Seal loodi staapisid kindralitest. Näituseks isegi merewäe staap oli moodustatud 50 kindralist, nagu ajalehed teatasid. Kui inimesed, kes lihtsõduri, kui putuka peale waatawad, ametis on, siis wõiwad sarnased wäärnähtused ette tulla. Paistab aga, et härra kindral Soots waatab ükskõikselt selle peale, mis inimestega tehakse, kes on sõjawäkke wõetud, sest kui eelarwe-komisjonis ette toodi wäärnähtusi, siis olid tema wastused: mina seda ei tea, see on puha wale. Ta ei katsunudki küsimust selgitada. Rahwaesitus peab silmas pidama, et siin hulga kodanikkude käekäik teatud isikute kätte on usaldatud, kes nendega mitte inimlikult ümber ei käi. Rahwaesitus peab selle küsimuse kohta tõsist huwi tundma. Seda kõike silmas pidades teen ettepaneku see arupärimine wastu wõtta.

Juhataja **A. Kerem:** (Hääle tatakse.) Selle arupärimise wastuwõtmise poolt on 36 häält — seega arupärimine wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

11. Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele I diwiisi staabis ettetulnud kuritarwitustes süüdlaste wastutusele wõtmise kohta.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„Läinud aasta suwel rewideeris riigikontrolli sõjawäe osakond I diwiisi staabi majandusosakonda, kus ilmsiks tulid mitmesugused kuritarwitused, raiskamised ja ääretu korralagedus, mille läbi riigile tehtud

kahjusumma rewideerimisel mitmeteistkümne miljoni marga peale kindlaks tehti. Raisatud rahasummade kohta olid ette pandud osalt fiktiivsed aruanded ja arwed, mis diwiisiülema allkirjaga kinnitatud. Riigikontrolli poolt on meie teada walmistatud rewideerimise kohta aruanne ja Wabariigi Walitsusele ette kantud.

Rewideerimisest on juuba kolmweerand aastat möödas, kuid senni ei ole midagi kuulda olnud asjaosaliste süüdlaste kohtulikule wastutusele wõtmisest.

Eelpooltoodud silmas pidades paneb Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühm Riigikogule ette wabariigi Walitsuse poole pöörata järgmise arupärimisega:

1. Kas on Wabariigi Walitsusel teada kuritarwitused I diwiisi staabis ja riigikontrolli rewideerimise tagajärjed?

2. Kas on süüdlased kohtulikule wastutusele wõetud, ja kui seda senni ei ole tehtud, siis missugustel motiividel?

3. Mis mõtleb walitsus ette wõtta et sarnased nähtused ei korduks?

Palume wõtta see arupärimine Riigikogu ligema arupärimise koosoleku päewakorda.

Tallinnas, Toompea loss 15. III. 22.

Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma nimel:

(Allkirjad)

J. Piiskar,
J. Tiks,
O. Gustawson,
W. Orras.“)

Sõna on arupärimise toetamiseks r. e. Gustawson'il.

O. Gustawson (is.): Enne kui minna käesolewa arupärimise oluliste aluste juurde, teeksin paar üldmärkust. Ma olen kindel, et sõjaministeeriumis riigi raha ja kõige muu waranduste warastamised ja raiskamised on paratamatud, mis selles õhkkonnas sõjaministeeriumi üldse ja sõjaminister Soots'i eriti täiustab. Siseministrile härra Einbund'ile on tekkinud wäga kardetaw wõistleja sõjaminister Soots'i isikus. Mul on wäga raske praegu öelda, kumbale neist esimene auhind peaks antama, sest mehed on nad mõlemad, ja üks ette teisest. Sõjaminister Soots'i wiimane kui wõte on tsariajast päritud. Sõjaministeeriumis pole ainustki ala, kus ei käidaks Romaanowite retseptide järele. Eelmises arupärimises wõisite tutwuneda nende wahekordadega, mis on saanud ülemuse ja alamwäelase wahel sõjawäes. Meile kõigile on tuttaw see rusikadistsipliin, neist päewist, kui sõdur oma inimõiguste suhtes asetati koertega ühele tasapinnale ja kus temaga sellele wastawalt ümber käidi teenistuses kui ka wäljaspool seda. Samuti ei tohi härradel paremal pool ja keskel teadmata olla kõik sõjaministeeriumi sõjakad korraldused ja määrused. Mul ei ole tarwis

nendest enam rääkida. Ma tahaks ainult puudutada ühte nähtust, mis lähedalt seotud nende nähtustega, mida käsitab käesolew arupärimine. See on püüe isoleerida, soomustada, ennast panna maksma üliministeeriumina, mis oleks püha ja puutumata, asetatud sarnastele kõrgustele, kuhu ükski ei küüni. Teie ei saa mitte salata, et isegi kodanlised ringkonnad peawad sõjaministeeriumi palge ees seisma paluwas poosis, torukübar näpus. (W a h e l h ü ü e: M i d a n e i l e i o l e !) Kui see on nõnda kodanliste kihtidega, siis on isenesest selge, et töölistega weel tuhatkord hullemini ümber käiakse. Ükski tööline ei tohi wõtta härra Sootsi ja kompanii nime suhu, kui ta riigisaladuste äraandjana ei taha marsida türmi wõi kusagile weel kaugemale. Just sõjasaladus on see wiigileht, millega sõjaminister püüab katta iga pisemat kui pilu sõjaministeeriumis, millega ta püüab põhjendada isoleerimistarwet ja kuhu taha ta peidab kõik sõjaministeeriumi patud — suured ja väikesed. Härra Soots kehastab kõige tüübilisemalt seda süsteemi. Kõigil on väga hästi teada ülesastumised Riigikogus härra Sootsi poolt. Väga iseloomustaw on alati tema kõne lõpp: „Waat nõnda on see asi!“ Kõik mäletawad, kuidas härra Soots ühel oma sõnawõtmisel otsekohe ütles: „Ma wõin ka rohkem üle jätta, kui tahan.“ Jah, see on väga otsekoheselt öeldud. Ei tähenda midagi Riigikogu näppnäiteid ja lonkawa koalitsiooni halwatud tahtmine. Maksab ainult Jaan Soots'i tahtmine ehk mittetahtmine. Ja on ju kindel, et oma waatewiisi seawad väiksed suure isanda kursi järele, sest kuidas jumal, nõnda prohwetid. Mul on väga hästi meeles, kuidas terwishoiu komisjoni waidlustel polkownik Törwand, kes end tänases „Waba Maas“ väga laiutanud ja doktor Lossman sõdisid iga wäiksema kui katse wastu sõjawäe terwishoiu walitsuse erilisi eesõigusi kärpida ja kogu see aparaat asetada üldkorra raamidesse. Nad raiusid wastu kui kaks noort lõwi. Törwand hirmutas punastega, kes iga silmapilk meile Naroowa tagant kaela kukkuda wõiwat ja jumal teab millega weel. Lõpuks mängis ta wälja oma peatrubmi. Ta ütles sõna sõnalt: „Ma olen kuulnud“, pange tähele, ainult kuulnud, aga mitte waewaks wõtnud ise lugeda, „et Eesti wabariigi põhiseaduses olla paragrahw, mille põhjal Riigikogul sõjawäe korraldamisega absoluut mitte midagi

tegemist ei ole — see asi käib ainult ja üksi Wabariigi Walitsuse kompetentsi“. Ja kes teist, härrad, kes teie istute paremal pool ja keskel, saaks salata, et kogu meie sõjaministeerium on enne pidanud ja peab praegugi seda Riigikogule mittealluwuse terawat joont. (W a h e l h ü ü e: K a s T e i e P i i s k a r i m o o d i k a u n e n ä g u s i d n ä e t e ?) Teie öeldi juba, et kogu tööerakond ei ole muud kui üks unenägu ja pealegi — väga halb. Aga teie peate ühtlasi tunnistama, et teie ise selle seisukoha tegelikult olete heaks kättnud, siis kui teie waba äärmise pahempoolse rühma kartusel tegite riigikaitse komisjonist mingisuguste müsteeriumide komisjoni, kus teie toimite ses samas riigi saladuste pärast silmakirjalikult wärisewas waimus, mis tiiwustab sõjaministrit Jaan Soots'i.

See härra ignoreerib kõike peale iseenda ja oma ministeeriumi. Ta ignoreerib ka sõjawäe kontrollametkonda. Riigikontrolli sõjawäe osakonna juhataja härra Kelder ütles eelarwe-komisjoni koosolekul: sõjaministeeriumis on märgata terawat tendentsi, mis on sihitud riigikontrolli wastu. Ignoreeritakse igapidi riigikontrolli näppnäiteid ning püütakse kontrolli nõudmistest otsekui kiuste mööda hiilida. Seda öeldi ametlikul koosolekul ametliku isiku poolt. Ja mis näitab see meile muud kui seda, et sõjaministeerium on asetunud erilisel soomustatud, erilisel isoleeritud seisukorda. Ja selle otsekohene tagajärg? Äärmised kuritarwitused. Siin ulatawad riigi raha wargused ja raiskamised mitte ainult sajatuhandeni, waid nad ulatawad miljoniteni. Seda teawad kõik, teab ka sõjaminister härra Soots, kuid kuritarwitustele ei ole suudetud senni mitte piiri panna. Ei ole mitte kuulda olnud, et mõni neist kuritarwitajatest wastutusele oleks wõetud. Kuritarwitajate pikas reas seisab esimesel kohal endine I diwiisi ülem kindral Tõnisson. See härra on liha tsaariaegse kindrali lihast ja luu tema luust. Kui palju ei ole kõiksuguseid anekdoote sellest härrast räägitud, mis kõik näitawad: mina olen teie jumal ja mis mina käsin, see peab sündima. Mina ei hakka kõiki neid anekdoote siin ette tooma, sest see wiiks meid väga kaugemale. Tahan aga eriti tähelpanu selle asjaolu peale juhtida, mis käesolewas arupärimises on käsitatud. Möödaläinud aasta juunikuul tegi, nagu ajakiri „Walwe“ seda awalikult kirjutas, riigikontroll selgeks, et I diwiisi kuritar-

wituste kogusumma üle 17 miljoni marga ulatab. On leitud, et 1 diwiisis otsekohe rööwimist on toimetatud, kuid süüdlane ei ole senni mitte tarwilist karistust kätte saanud. Tähtsamatest raiskamistest oleks nimetada järgmised: 1) rahasummade puudujääk — 1.329.870 marka, 2) toiduainete puudujääk — leiba 487 puuda, sulkrut 190 puuda, nisujahu — 171 puuda, kartulid 733 puuda, sealiha 276 puuda, loomaliha 33 puuda, konserwisid 50 puuda jne. Muuseas on staabis hobuste puudujääk terwelt 803 looma olnud. (M. Martna (sd.): Elawaid hobuseid?) Jah, elawaid hobuseid. Wiimased on kadunud, ei tea kuhu ja ei tea mil wiisil. Rewideerimisel leiti, et kõik väljaminekud wastawate dokumentidega tõendatud olid. Neid aga lähemalt uurides selgus, et nad kõik fiktiivsed olid. Edasi, härra kindral Tõnisson oli selles arwamises, et sõdur ei ole mitte ainult isamaa ja riigi teenistuses, waid ka kindrali erateenistuses. Härra kindral tarwitas neid heinatööl ja saadud heina laskis ta arwestada turuhindadega. Siin peab tähendama, et see heinamaa oli diwiisiülema käsul diwiisi jaoks erawiisil wõetud. Ta tarwitas sõdurid ka mujal eratööl, näituseks põllutööl jne. Neist ettewõtetest tuli palju raha sisse, kuid kõik need summad läksid nähtawasti härra Tõnisson'i tasku. Kõik katsed sellele korralagedusele piiri panna läksid nurja, lõppesid asja üleswõtjate kaotusega. Kes härra kindrali seaduswastaseid nõudeid ja käskusid mitte ei täitnud, need kihutati diwiisist minema, sest tema ei sallinud mingisugust wasturääkimist. (M. Martna (sd.): Liig pühalik käsk!) Kui läinud aasta nowembrikuul riigikontrolli esitajad staapi majapidamise rewideerimiseks ilmusid, siis ei saadud mitte tarwilist rewideerimist toimetada, sest majandusülem oli õigel ajal kodunt ära läinud, muidugi mõista diwiisiülema käsul. Kassat rewideerides selgus, et seal 200 tuhande margaline puudujääk oli, mida ärilised suhted Wenemaaga tekitanud olid ja mida seega warjata taheti, et Narwa karantiinist raha toodi. (M. Martna (sd.): Oli siis seal ülearust raha?) Sellest summast on praegu weel pool tasumata. Iseäralist hoogu wõttis see sahkerdamine siis, kui piir Wenemaaga lahti läks. Siis spekuleeriti õige suurel wiisil piirituse ja soolaga, mis kõik, walitsuse rahaga ostetud olid. Kasu aga läks wististe kõik härra kindral Tõnisson'i tasku.

Rewideerimine tõi walge ette weel midagi õige musta. Ma loen siin ette, mis „Walwe“ sõnasõnalt selle asja kohta kirjutab: „Naiskodaniku K... wäärtasjade ja raha seaduswastane omandamine ja tema seaduswastane wäljasaatmine nõukogude-Wenemaale. See sündis nii: 1919 a. suwel saatis põhja-lääne armee Jamburi kommandant X diwiisi staapi K... wäärtasjad ja raha, mis ühe nimetatud armee ohwitseri poolt K... käest Koskolowos (Luuga lahe rannal) ära oli rööwitud ja palus nad omanikule, kes wahepeal Eestimaale asunud, tagasi anda. Kuid diwiisiülemaale meeldis üks nende asjade hulgas leiduw briljantidega kulduur niwörd, et ta selle kõige wäärtuslikuma asja omale wõttis, aga raha ning teised asjad staabis teeniwatele ohwitseridele määras. Kui adwokaadid K. läbi neid asju tagasi nõudsid, ei annud see mingisuguseid tagajärgi. Adwokaadi palwekiri kadus kalewi alla ja ka seletati weel isiklikult, et asju tagasi ei saa ja parem on tagasinõudmisest loobuda. Läinud aasta sügisel pööras ka diwiisiülem samas asjas sõjaministri poole, kes ennem sama diwiisi ülem oli, siis tabas palwekirja samane saatus. K. sai diwiisiülema korraldusel üle piiri nõukogude-Wenemaale saadetud“. Ja mitte ainult see ei olnud ainukene juhtumine ja ei saa ütelda, et ei saadetud inimesi sinna, waid Narwas oli tol ajal otsekohene nähtus, et tihti tuli käsitada neid pikki nimekirju, mis kindral Tõnisson oli kokku seadnud nende isikute kohta, keda tuli wangitorni panna ehk mingil wiisil trahwida. Neid nimekirju tuli kui mitte igapäew, siis päewa tagant, kus nõuti ilma põhjuste ette kandmata, et see ja see isik tuleb toimetada türmi ehk trahwida.

Edasi oli samasugune lugu puude müümisega. Siin ei teinud härra kindral Tõnisson mingit walget nende puude wahel, mis kaswasid kroonu ehk eraomanikude metsas. Sõdurid olid need, kes need puud walmistasid ja härra kindral oli see, kelle korraldusel need puud edasi müüdi ja raha kõrwale toimetati. Sarnased on tõsiasjad ja läinud aasta juulikuul lõpetati juurdlus ja juba septembrikuus, nagu riigikontrolöör koosolekul tähendas, on tema kõik tarwilisemad materjalid sõjawäekohtu prokuratuuri kätte andnud, aga meie ei ole mitte kuulnud, et oleks selle wastu astunud samme. Kui meie juba eelarwe-kommisjonis seda asja arutasime, siis wastas härra Soots esialgu

selle peale waikimisega, tema suu oli kinni ja jäi kinni, waatamata selle peale, et wastust oodati, nõuti paar korda. Alles teisel päewal kord oli tema sedawõrd armulik, et andis oma wastuse wäga lafooniliselt. Seal olla küll ühte ja teist ette tulnud, aga mitte sellel määral, nagu „Walwe“ seda tõendawat ja „waat nõnda on see asi.“ Ning muud ei midagi.

Ette kandes ja ette pannes seda arupärimist, arwab meie rühm, et see täna wastu wõetakse. Tööerakonnast deklareeris härra Anderkopp eile õhtul omi seisukohti. Meie ei ole iialgi suutnud tööerakonna deklaratsioone tõsiselt wõtta, sest nemad deklareeriwad üht ja teewad teisiti. Kuid nüüd näib ometi wäike pöörang tulnud olewat, sest nad on juba täna kahe meie poolt esitatud arupärimise poolt hääletanud. Wõib olla, et nad ka selle arupärimise poolt hääletawad. Seda rohkem, et härra Anderkopp eile õhtul tõotas eestkätt kõige waljema käega hakata rookima sõja- ja wälisministee-riumi.

Näidaku siis, et nad mitte sõnades, waid ka tegudes suudawad seda läbi wiia. (W a h e l h ü ü d e d p ö l l u m e e s t e r ü h m a s t.) On kindel, et maaliitlased hääletawad meie arupärimise wastu. Sest kogupõllumehed on ikka käinud hotentoti moraali järele; on hea ja korras kõik, mis üks meie mees iganes teeb. Panen ette see arupärimine wastu wõtta.

Juhataja **A. Kerem**: Palun neid, kes selle arupärimise... (J. Laidoner (põl.): Ma palun sõna korra kohta.) Sõna on r. e. Laidoner'il korra kohta.

12. J. Laidoner'i protest O. Gustawson'i haawawate üteluste wastu kindral Tõnissoni kohta.

J. Laidoner (põl.): Seda, mis eelkõneleja siin ette kandis, ei saa mina millegiga põhjendatuks lugeda, sest mina ei näe sennijani, et siin oleks ette toodud mingisugused dokumentaalsed andmed nende süüdistuste kohta, aga Riigikogu juhataja lubas siin enne, kui oli ette toodud mingisuguseid põhjendawaid dokumente, meie kõrgemat sõjawäe tege- last, kellel wäga suured teenused on Eesti wabadussõjas, kes oli sõjaminister ja kes on praegu wastutawa koha peal, nime- tada wargaks. Niisuguse teguwiisi wastu mina protesteerin.

Juhataja **A. Kerem**: (Hääle- tatakse.) Esitatud arupärimist on toe- tanud 35 Riigikogu liiget, sellega on see arupärimine wastu wõetud. Sellega on päewakord läbi. Järg- mine koosolek on täna kell 5 p. l. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 1,20.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **A. Kerem**.

Abisekretäär **W. Pezold**.